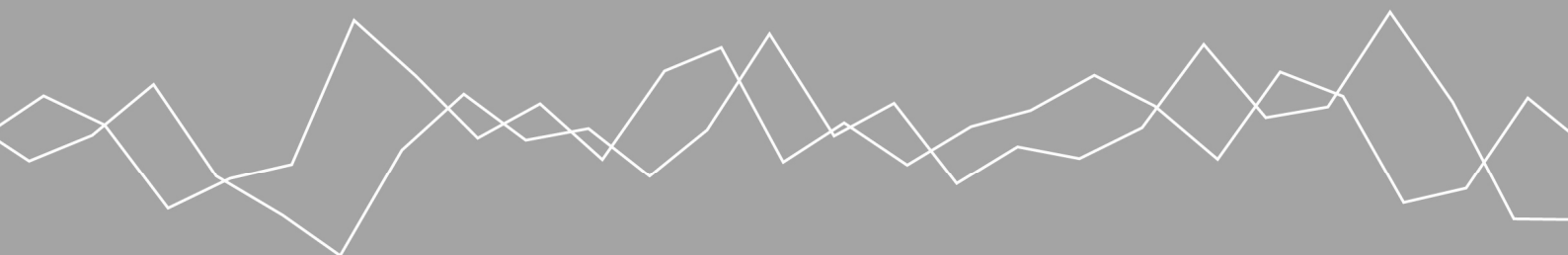

De toekomst van de arbeidsmarkt in de Metropoolregio Amsterdam

seo economisch onderzoek

Amsterdam, september 2010
In opdracht van Kamer van Koophandel Amsterdam

De toekomst van de arbeidsmarkt in de Metropoolregio Amsterdam

Renza Dosker
Peter Risseeuw

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2010-45

ISBN 978-9067-3357-44

Copyright © 2010 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Inleiding	i
Samenvatting	iii
De regio's binnen de Metropoolregio	v
1 Achtergrond	1
1.1 Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt	1
1.2 Ramingen economische ontwikkelingen	2
1.3 Horizon	3
1.4 De Metropoolregio	4
1.5 Sectorale indeling	4
1.6 Bronnen	5
2 Bedrijvigheid in de Metropoolregio	7
2.1 De Metropool anno 2009	7
2.2 Ontwikkeling 1996-2009	9
2.3 Prognose 2010-2015	12
2.4 Regionale verschuivingen	17
3 De bevolking van de Metropoolregio	19
3.1 Ontwikkeling 1996-2009	19
3.2 Bevolking en beroepsbevolking	21
3.3 Prognose bevolking	22
4 Knelpunten op de arbeidsmarkt	25
4.1 Banengroei versus bevolkingsgroei	25
4.2 Regionale spanningen	26
4.3 Uitbreiding en vervanging	27
4.4 Vraag gedifferentieerd per opleidingsniveau	30
Bijlage A Tabellen	33

Inleiding

Op de arbeidsmarkt was in de periode tot de recessie krapte (of verwachte krapte) het centrale thema. Met de crisis kwam de vrees voor werkloosheid, met name voor zwakke groepen, zoals starters en ouderen. Ondanks een sterk teruglopende productie, blijft de verwachte stijging van de werkloosheid tot dusver echter uit. Nu de economie opkrabbelt, is de vraag welke kant het op gaat: komt de krapte snel terug, of heeft de recessie als neveneffect dat de druk van de arbeidsmarkt is gehaald?

De Kamer van Koophandel Amsterdam heeft SEO Economisch Onderzoek opdracht verleend om een prognose te maken voor de arbeidsmarkt in de Metropoolregio Amsterdam. Een door SEO ontwikkeld model voor de arbeidsmarkt van de provincie Noord-Holland is aangescherpt voor de Metropoolregio, en geactualiseerd met nieuwe cijfers over banen en bevolking. Om de onzekerheid over de ontwikkelingen op middellange termijn te kunnen vangen, zijn de groeiscenario's die het Centraal Planbureau voor de komende jaren hanteert, doorvertaald naar de Metropoolregio.

In termen van banengroei en participatie leiden de scenario's tot een redelijk optimistisch beeld voor de regio, ook al is de onzekerheid groot, en dreigen bepaalde sectoren en subregio's toch met krimp geconfronteerd te worden. *Grosso modo* luidt de verwachting luidt dat de spanning op de arbeidsmarkt terug zal keren.

Het onderzoek is uitgevoerd door Peter Risseeuw en Renza Dosker, gecoached door prof. Jules Theeuwes. De onderzoekers danken Dick Freling (Kamer van Koophandel) voor zijn deskundige en enthousiasmerende begeleiding, en Jan Appelman (gemeente Haarlem) en Huib de Vet (Platform Arbeidsmarkt en Onderwijs Amsterdam) voor hun feedback in de begeleidingscommissie.

Leeswijzer

Na een samenvatting en een inleiding geeft hoofdstuk 1 een aantal achtergronden van het onderzoek weer. Hoofdstuk 2 gaat in op de bedrijvigheid in de Metropoolregio, gestructureerd aan de hand van sectoren en subregio's binnen de regio. Hoofdstuk 3 gaat in op de beroepsbevolking. In hoofdstuk 4 komen de verwachte ontwikkeling van het aantal banen en de verwachte ontwikkeling van het aantal werkenden bij elkaar. Het rapport wordt afgesloten met een aantal tabellen met de belangrijkste gegevens uit het onderzoek.

Samenvatting

Tussen 1996 en 2002 was er sprake van een sterke expansie van de economie in de Metropoolregio. Het aantal banen nam toe van 900.000 tot 1,1 miljoen. De periode van 2002 tot 2007 was er een van stabilisatie, maar vanaf 2007 was er weer sprake van groei: er kwamen nog eens 80.000 banen bij, tot een niveau 1,18 miljoen. Die groei leidde tot ernstige krapte op de arbeidsmarkt, en een navenant zeer lage werkloosheid. Door de economische crisis van 2008 en 2009 is de productie aanzienlijk teruggelopen, maar de werkgelegenheid vrijwel niet. Deze ligt voorshands stabiel op het niveau van 2008/2009.

De verwachting is dat de vraag naar arbeid, dus het aantal banen, in de Metropoolregio tot en met 2015 zal toenemen, afhankelijk van de snelheid van het herstel van de wereldeconomie met tussen de 32.000 en 90.000 banen. De vervangingsvraag (vooral op grond van pensionering van werkenden) bij bedrijven en instellingen belooft de komende vijf jaar in totaal ongeveer 90.000 banen. De totale extra vraag naar arbeid zal tussen de 122.000 en 180.000 banen bedragen. De groei zal het grootst zijn in de zakelijke dienstverlening en de zorg. Voor de industrie wordt een verder dalende werkgelegenheid verwacht, die vooral wordt veroorzaakt door een gestaag verder stijgende arbeidsproductiviteit. De onzekerheid over de ontwikkeling van het aantal banen is het grootst in het transport- en logistieke cluster, dat direct afhankelijk is van de internationale conjuncturele ontwikkeling. Het aanbod van banen is voor een kwart gericht op lager opgeleiden, voor een derde op hoger opgeleiden en voor bijna de helft op middelhoog opgeleiden.

Verwacht wordt dat de participatie op de arbeidsmarkt flink toeneemt, en dat de werkloosheid na een piek in 2010 weer zal afnemen. Amsterdam blijft het economisch trekpaard van de regio: het aantal banen zal met name daar sterker groeien dan de beroepsbevolking. Almere blijft een netto exporteur van werkenden, de beroepsbevolking zal sneller groeien dan de lokale werkgelegenheid. Zuid-Kennemerland, Gooi en Vechtstreek en Waterland zullen worden geconfronteerd met een verkrappende arbeidsmarkt. Het aantal banen neemt toe, bij een in omvang afnemende potentiële beroepsbevolking. In de Zaanstreek en IJmond zullen de verschuivingen niet groot zijn. Een vrijwel stabiele beroepsbevolking, en een beperkte verandering in de vraag naar arbeid. In IJmond, als thuisbasis van de industrie in de Metropoolregio, dreigt wel een terugloop van het aantal banen.

De regio's binnen de Metropoolregio

Amsterdam is, met 34 procent van de bevolking en 43 procent van het aantal banen, het economisch trekpaard van de regio. Amsterdam is een dienstestad bij uitstek, en heeft daarmee goede vooruitzichten. De groei van het aantal banen zal de groei van de lokale potentiële beroepsbevolking ver te boven gaan. De participatiegraad op de arbeidsmarkt in Amsterdam ligt laag, maar dat valt goeddeels terug te voeren op een groot aantal studerende. Met een relatief jonge bevolking zijn de gevolgen van de vergrijzing minder merkbaar dan in de rest van de regio.

Amstel – en Meerlanden is in termen van sectorstructuur het buitenbeentje van de Metropoolregio. Dankzij Schiphol vormt dit gebied een brandpunt van transport en logistiek. De regio kent een groeiende bevolking, die in samenstelling overeenkomt met de rest van Nederland. De vooruitzichten in termen van werkgelegenheid zijn het meest ongewis. Afhankelijk van het herstel van de wereldeconomie kan de werkgelegenheid stilstaan of met twaalf procent groeien.

Almere heeft een zeer jeugdige bevolking en een hoge participatiegraad, maar ook een relatief hoge werkloosheid. De beroepsbevolking van Almere zal de komende jaren sneller toenemen dan het aantal banen. Almere is al netto exporteur van werkenden, en zal dat alleen maar meer worden. Dit ligt een extra claim op de mobiliteitsinfrastructuur.

Gooi en Vechtstreek en **Zuid-Kennemerland** zijn voor wat betreft sectorstructuur en bevolkingsopbouw overeenkomstige gebieden. De bevolking is relatief sterk vergrijsd en de participatie is relatief laag. De vooruitzichten voor banengroei zijn goed, maar de beroepsbevolking loopt in omvang terug. De regionale arbeidsmarkt zal verder verkrappen.

IJmond onderscheidt zich door een hoog aandeel banen in de industrie, een sector die in productiewaarde groeit, maar in aantal banen gestaag afneemt. IJmond heeft relatief weinig banen in de dienstverlening. De bevolking is stabiel in omvang. IJmond is het enige gebied in de regio waar de komende jaren een daling van het aantal banen dreigt.

De **Zaanstreek** kent een zeer gemengde economie, met een voor de regio groot aantal banen in de industrie. De bruto participatiegraad op de arbeidsmarkt is hoog, maar dat komt niet terug in een groot aantal werkenden. De werkloosheid is het hoogste van de hele Metropoolregio. De verwachtingen voor het gebied zijn niet heel optimistisch. De Zaanstreek heeft een beperkte banengroei en een navenant beperkte groei van de beroepsbevolking in het verschiet.

Waterland is in bevolking en aantal banen uitgedrukt de kleinste regio binnen het Metropoolgebied. De sectorstructuur is gemengd. Waterland is de thuisbasis voor een bovenproportioneel deel van de banen in de bouwsector van de Metropoolregio. De arbeidsparticipatie is hoog, en de werkloosheid laag. Het aantal banen zal de komende jaren licht toenemen, terwijl de potentiële beroepsbevolking in omvang afneemt. Een beperkte verkrapping van de lokale arbeidsmarkt dus.

1 Achtergrond

Vóór de crisis van 2008/2009 was krapte het leidend thema op de arbeidsmarkt. De crisis zelf gaf aanleiding tot bezorgdheid over aantrekkelijke werkloosheid. In welk perspectief moet de komende periode gezien worden?

1.1 Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

Dit rapport geeft prognoses weer voor de periode 2010-2015 aangaande de vraag naar arbeid (lees: het aantal banen) in de Metropoolregio Amsterdam. Vertrekpunt daarbij is de vraag naar arbeid, zoals die zich onder invloed van de vraag naar goederen en diensten ontwikkelt bij bedrijven en instellingen in de regio. De vraag naar arbeid materialiseert zich in banen in diverse verschijningsvormen: vast en flexibel, loondienst en zzp, voltijd en deeltijd, hoog- en laaggeschoold, etc. Banen worden ingevuld door mensen, met kenmerken als leeftijd, geslacht, onderwijsniveau, ervaring, en woonplaats. Tegenover de verwachte ontwikkeling van het aantal banen staat de ontwikkeling van de beroepsbevolking. Discrepanties tussen het aantal banen en de beroepsbevolking duiden op arbeidsmarktfricties: hetzij krapte (meer banen dan er mensen zijn om ze in te vullen), hetzij werkloosheid (meer mensen die willen werken dan er banen zijn). Discrepancies kunnen *generiek* zijn (geldig voor alle sectoren in de hele regio), *sectorspecifiek* (de zorg is een sector die speciale aandacht vergt), *subregiospecifiek* (Amsterdam heeft veel meer banen dan de inwoners zelf kunnen bemensen) en/of *groepspecifiek* (de lage participatie op de arbeidsmarkt van ouderen en niet westerse allochtonen geldt als een belangrijk probleem). Lokale of regionale discrepanties worden deels opgevangen door arbeidspendel: mensen werken ergens anders dan waar ze wonen.

Een krappe en een ruime arbeidsmarkt wijzen beide op het bestaan van aansluitingsproblemen. Deze kunnen vaak niet onmiddellijk worden opgelost. Bij een overschot aan metaalbewerkers en een tekort aan verplegend personeel, kunnen metaalwerkers niet zomaar ingezet worden in de zorg. Aansluitingsproblemen kunnen worden voorkomen door het onderwijs meer op de toekomstige vraag te richten, en door het inzetten van arbeidsmarktmaatregelen waarbij werknemers op ruime arbeidsmarkten worden klaargestoomd voor de tekorten op krappe arbeidsmarkten. De aansluiting van het onderwijs op de arbeidsvraag, post-initiële scholing (aanvullende scholing van werknemers tijdens hun loopbaan) en het behoud van personeel zijn sleutelinstrumenten in het arbeidsmarktbeleid.

De arbeidsmarkt is de plaats waar vraag naar arbeid (banen) en het aanbod van arbeid (de beroepsbevolking) bijeenkomen. De onderhavige studie is *vraag*-georiënteerd. De kern van de studie is de ontwikkeling van de vraag naar arbeid. De verwachte vraag naar arbeid is een directe afgeleide van de verwachte ontwikkeling van de productie van goederen en diensten door bedrijven en instellingen in de regio. Deelvragen die aan de orde komen zijn:

- hoe zal de vraag naar de producten en de diensten van de bedrijven en instellingen in de regio zich ontwikkelen?
- Welke verschuivingen verwachten we tussen krimp- en groeisectoren?
- Hoe vertalen die ontwikkelingen zich in de vraag naar de verschillende soorten arbeid op de middellange termijn?

De wereldeconomie lijkt op te krabbelen uit een recessie, die een stevig gat geslagen heeft in de productie. Niettemin blijft de vrees voor een *double dip* de krantenkoppen beheersen. In Nederland heeft de terugslag in de productie voorshands niet geleid tot de massale werkloosheid die aanvankelijk gevreesd werd. Euwals (2010) noemt daar een aantal verklaringen voor: (i) een en ander is gebufferd in een lagere omzet van zelfstandigen; (ii) tijdelijke krachten verwisselden vaker van baan; (iii) onvervulde vacatures waren helemaal geschrapt en (iv) werknemers hebben uren ingeleverd.¹ Vermoedelijk de belangrijkste verklaring is dat werkgevers terughoudend zijn met het ontslaan van personeel. Dat kost moeite en geld. Werkgevers anticiperen op wervingsproblemen als de economie weer aantrekt en proberen de slechte tijd door te komen door de broekriem zoveel mogelijk aan te halen, met behoud van het zittend personeel. De ervaring met eerdere crises leert dat de gevolgen van de krimp met vertraging op de arbeidsmarkt arriveren. Hoewel de cijfers over de wereldhandel bemoedigend zijn, stokt het nieuwbouwwolume, en de discussie in de huidige kabinetsformatie concentreert zich op de omvang van de bezuinigingen die de volgende kabinetten zullen moeten realiseren. Het is daarom denkbaar dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid de komende jaren alsnog zal stagneren. Om die onzekerheid te incorporeren toont dit rapport drie scenario's voor de ontwikkeling van de economie. Die scenario's zijn afgeleid van de scenario's die het Centraal Planbureau voor de hele Nederlandse economie hanteert, maar aangepast aan de economische structuur van de Metropoolregio.

Dit rapport bouwt voort op de *Monitor Arbeidsmarkt en Onderwijs Provincie Noord-Holland 2009*.² Het ten behoeve van dat onderzoek ontwikkelde arbeidsmarktmodel is aangescherpt voor de Metropoolregio, geactualiseerd met gegevens betreffende banen en bevolking, en uitgebreid met drie scenario's, die aangeven hoe de economie van de Metropoolregio er in 2015 kan uitzien. De bestaande sectorstructuur van de regio geldt als uitgangspunt voor de scenario's. Binnen de regio bestaat een differentiatie naar economisch zwaartepunt. Amsterdam is een dienstencentrum, met een groot werkgelegenheidsaandeel in de financiële en zakelijke diensten, het onderwijs, de zorg, de cultuur en de horeca. Schiphol en het havengebied zijn belangrijke logistieke knooppunten. Industriële bedrijvigheid zit meer in de regio buiten de stad. De aard van de bedrijvigheid bepaalt voor een belangrijk deel het type banen. Krapte en ruimte op de arbeidsmarkt kunnen verschillen per regio en per sector. Verwacht mag worden dat in een ongunstig scenario (uitgaande van lagere groei dan in het middenscenario) de arbeidsmarkt ruimer zal zijn, en dat in een gunstig scenario (met hogere groei) vaker krappe arbeidsmarktsituaties zullen voorkomen.

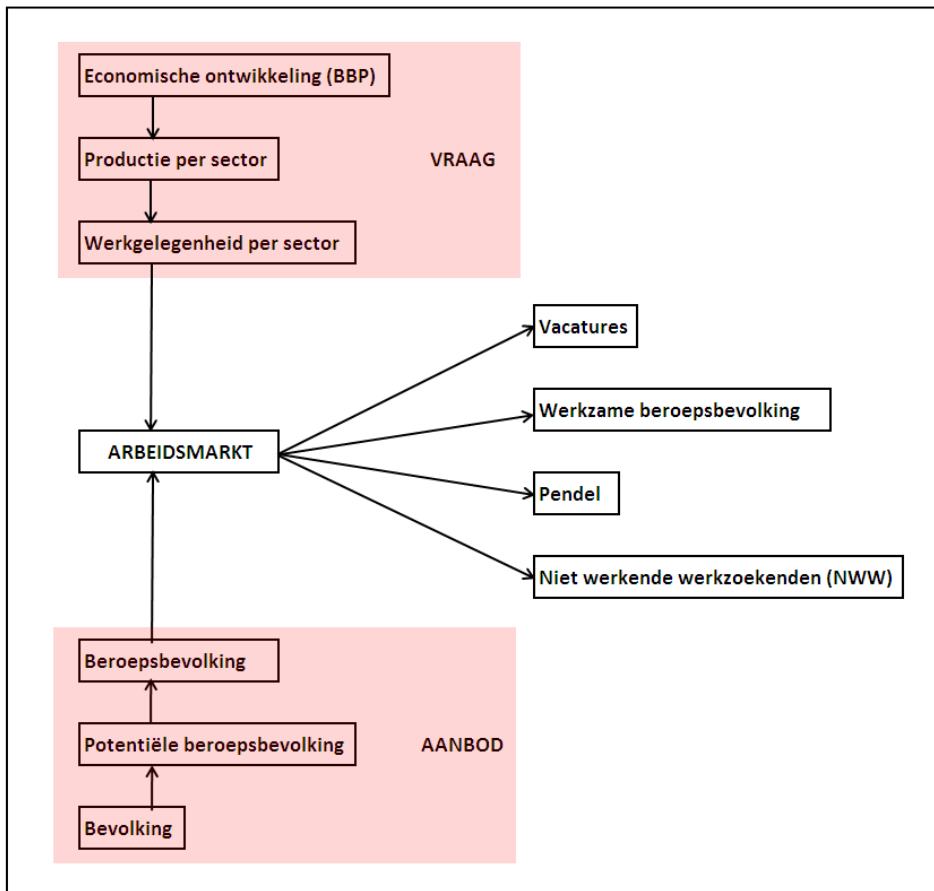
1.2 Ramingen economische ontwikkelingen

Het sectormodel dat voor dit onderzoek gehanteerd is, relateert de ontwikkeling van de productie per sector in het verleden aan de ontwikkeling van bepalende factoren zoals bevolkingsgroei, de wereldhandel, en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Op basis van veronderstellingen over het verloop van deze bepalende factoren in de nabije toekomst wordt zodoende de 'normale' groei van de productie voorspeld en daarvan afgeleid de groei van de vraag naar arbeid. Het model is gebaseerd op empirisch vastgestelde economische relaties in het (recente) verleden en op empirisch waarneembare trends, die geëxtrapoleerd worden.

¹ R. Euwals, 'Crisis zonder massawerkloosheid; in Nederland kan het', *Me Judice* (3), 11 augustus 2010.

² A. Heyma, B. van Dijk, M. Volkerink, J. de Kleuver, *Monitor Arbeidsmarkt en Onderwijs Provincie Noord-Holland 2009*, SEO-rapport 2009-65, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek/DSP-Groep.

Figuur 3.1 Globaal overzicht van relaties op de (regionale) arbeidsmarkt

Bron: Heyma et al. (2009)

De economische ontwikkeling voor de komende jaren wordt sterk beïnvloed door de wijze en de snelheid van herstel van de economische recessie. Door de recessie kunnen ingrijpende veranderingen optreden in de economische structuur, bijvoorbeeld doordat bedrijven en sectoren definitief hun activiteiten in een land of regio staken, of doordat nieuwe regelgeving (zoals in de financiële sector op handen is) de keuzemogelijkheden voor bedrijven sterk beperkt. Die onzekerheid maakt prognoses relevant, maar ook lastig en minder betrouwbaar dan in een wereld die geschoeid is op stabiele relaties. Resultaten in het verleden geven zeker geen garantie meer voor de toekomst. Als de structuur verandert, veranderen ook de onderlinge relaties tussen economische grootheden ingrijpend. De in dit rapport gepresenteerde ramingen geven een indicatie van de consequenties van de huidige economische trends, met de wijsheid van het recente verleden. De ramingen zijn beleidsneutraal, in de zin dat ze geen rekening houden met nieuw in te zetten beleid (zoals het verhogen van de AOW-leeftijd) of andere mogelijke uitkomsten van de kabinetsformatie.

1.3 Horizon

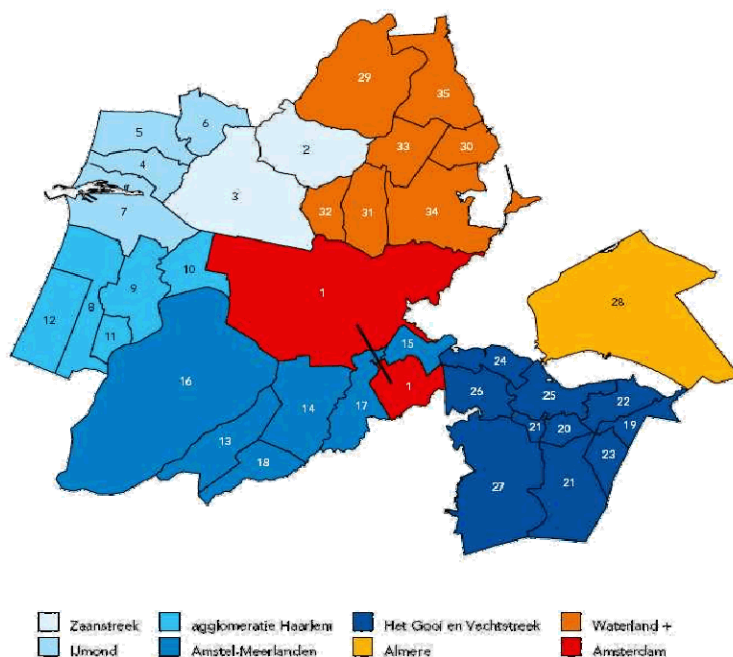
Deze monitor kijkt een beperkte tijd vooruit. Vanuit het recente verleden (de meeste gehanteerde reeksen starten in 1996) wordt een beeld geschetst van waar de structuur anno 2009 vandaan komt, en van de verwachtingen voor 2015. Gegeven de onzekerheid over de snelheid van het herstel van de kredietcrisis, heeft het geen zin om verder vooruit te kijken. Het is ook niet zinvol

om een jaarlijks cijfer te presenteren, omdat dit leidt tot schijnnaauwkeurigheid. De monitor geeft daarom een inschatting van de situatie in het jaar 2015, aan de hand van drie groeiscenario's. Tussen 2009 en 2015 zijn voor de overzichtelijkheid rechte lijnen getrokken.

1.4 De Metropoolregio

De Metropoolregio bestaat uit het zuidelijk deel van de provincie Noord-Holland en de gemeente Almere. De *sub-regio's* waarover in dit rapport wordt gerapporteerd (zie Figuur 1.1) zijn ingedeeld conform de aanpak van de Dienst Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Amsterdam.³

Figuur 1.1 De Metropoolregio

1.5 Sectorale indeling

In dit rapport wordt de sectorale indeling van het CBS aangehouden, met een kleine aanpassing. Delfstoffenwinning, industrie en energievoorziening zijn samengevoegd. Het aandeel van delfstoffenwinning in de economie van de Metropoolregio is dermate beperkt dat een zelfstandige status niet gerechtvaardigd is.

- landbouw en visserij
- industrie, en energievoorziening en delfstoffenwinning,
- bouwnijverheid
- groot- en detailhandel
- horeca
- vervoer en communicatie
- financiële dienstverlening
- zakelijke dienstverlening
- overheid
- gesubsidieerd onderwijs⁴
- gezondheids- en welzijnszorg
- overige dienstverlening

³ Dienst O+S (2009), *Metropoolregio Amsterdam in cijfers 2009*.

⁴ Gesubsidieerd onderwijs is al het door de overheid bekostigde onderwijs. Particuliere onderwijsinstellingen, die niet door de overheid worden bekostigd, vallen onder de sector 'overige dienstverlening'.

1.6 Bronnen

Dit rapport bouwt voort op Heyma *et al.* (2009). De gepresenteerde en gehanteerde indicatoren zijn hoofdzakelijk afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), beschikbaar gesteld via www.statline.nl. Daarnaast is gebruik gemaakt van de LISA-gegevens voor het aantal banen.

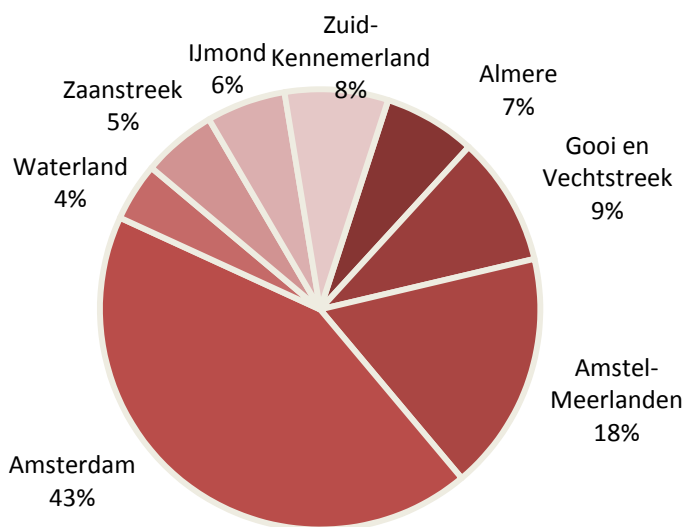
2 Bedrijvigheid in de Metropoolregio

Bedrijvigheid is de kern van de economie. Dit hoofdstuk geeft een beeld van de bedrijvigheid in de Metropoolregio in het recente verleden, het heden en de nabije toekomst. Daarbij wordt zowel een onderscheid gemaakt naar sector als naar subregio binnen het Metropoolgebied.

2.1 De Metropool anno 2009

De Metropoolregio Amsterdam telt anno 2009 1,18 miljoen banen, waarvan de meerderheid (87 procent) voltijds wordt vervuld. Amsterdam is het economisch zwaartepunt van de regio, met 43 procent van het totaal aantal banen (Figuur 2.1). Amstel- en Meerlanden, met Schiphol, neemt de tweede plaats in, met achttien procent. De overige subregio's ontlopen elkaar minder in omvang: ze variëren van vier procent (Waterland) tot negen procent (Gooi- en Vechtstreek) van het totaal aantal banen in de Metropoolregio.

Figuur 2.1 Amsterdam en Amstel-Meerlanden grootste regio's in de Metropoolregio's

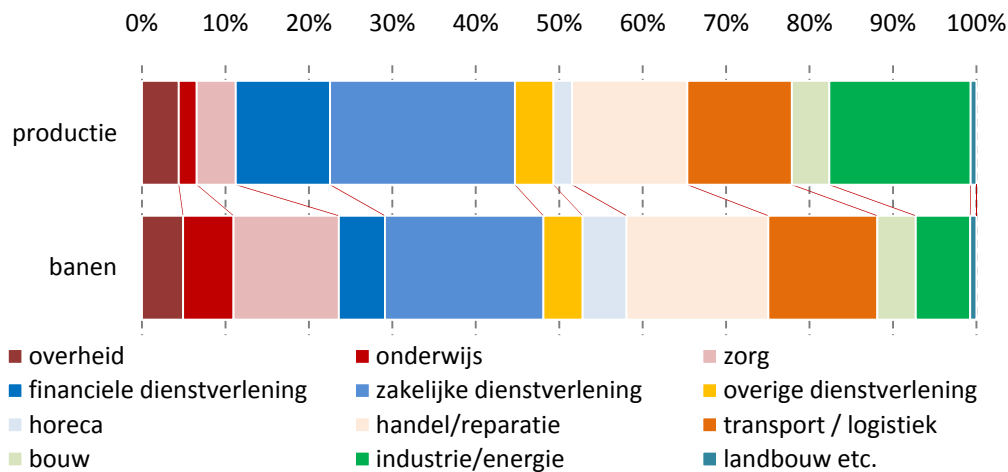

bron: Lisa, bewerking SEO

banen in de Metropoolregio per subregio

De economie van de regio is een *diensteconomie*, met twee duidelijke zwaartepunten (Figuur 2.3). De financiële en zakelijke dienstverlening is vooral in Amsterdam geconcentreerd, Schiphol is het hart van een toonaangevend transport- en logistiek centrum. Beide sectoren zijn speerpunten in de rol van Nederland als knooppunt van de internationale handel in goederen en diensten. Tussen de sectoren financiële en zakelijke dienstverlening, transport & logistiek en groothandel bestaat een sterke interactie. Die interactie komt bijvoorbeeld in en om de bloemenveiling tot uiting.

Figuur 2.2 Zakelijke diensten, handel, transport/logistiek en industrie voorop in productie; zakelijke diensten, handel, transport/logistiek en zorg voorop in aantal banen

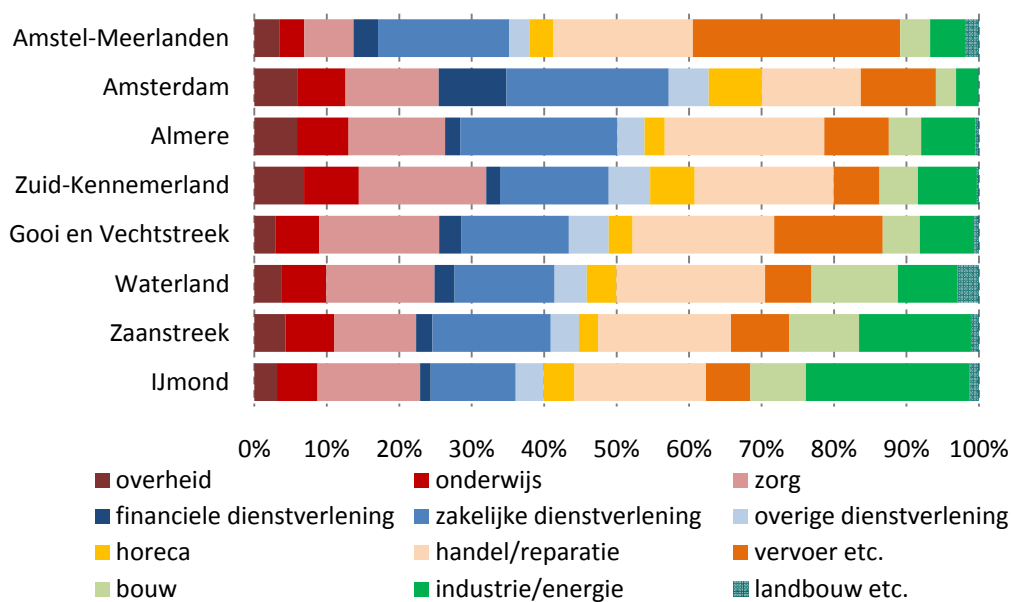

bron: CBS, Lisa, bewerking SEO

sectorstructuur van de Metropoolregio

Hoewel voor de hele regio geldt dat diensten het belangrijkste zijn voor de werkgelegenheid, is er sprake van een gedifferentieerd beeld. Amsterdam is een dienstenstad *pur sang*, zo toont Figuur 2.3. De sectorstructuur van Almere en Zuid-Kennemerland is sterk verwant aan die van Amsterdam. Amstel-Meerlanden kenmerkt zich (niet verrassend) door een relatief groot aantal banen in het transport/logistiek cluster. In Waterland en de Zaanstreek is de bouw belangrijk – waarbij moet worden aangetekend dat de betrokken werkzaamheden in een veel groter gebied verricht worden. De industrie in de Metropoolregio concentreert zich in de Zaanstreek (voedingsmiddelen) en IJmond (staal).

Figuur 2.3 Diensten in Amsterdam, transport & logistiek in Amstel-Meerlanden, Zaanstreek en IJmond thuisbasis voor de industrie

bron: Lisa, bewerking SEO

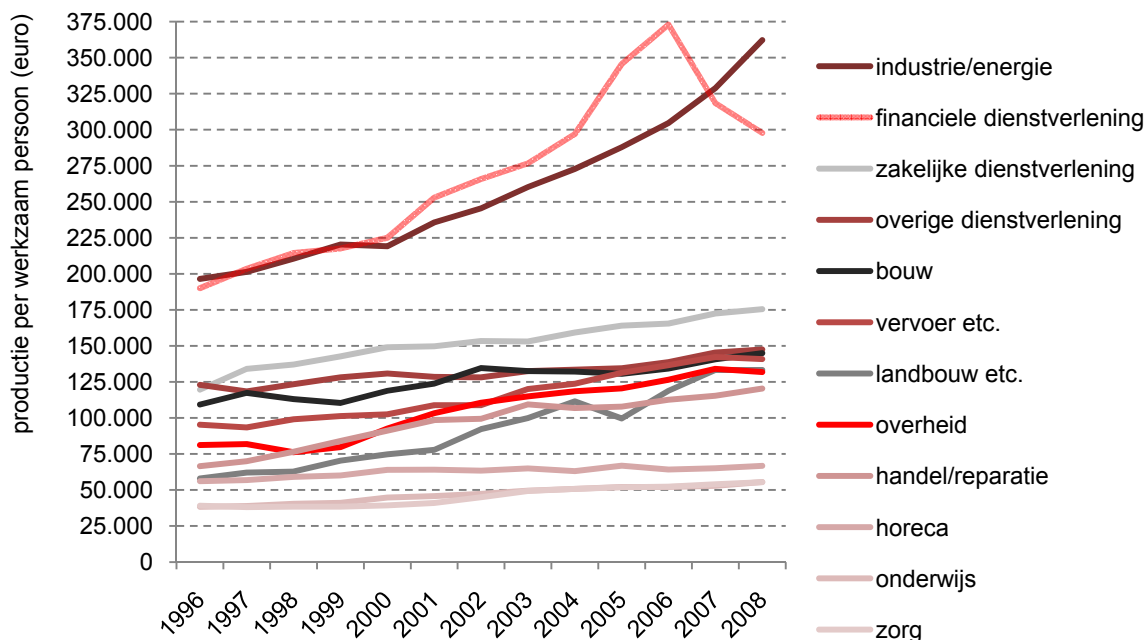
sectorstructuur (banen) per subregio

2.2 Ontwikkeling 1996-2009

Productie en productiviteit

De groei van de productie in een sector is de resultante van een groei van het aantal banen, en de gemiddelde productie per werkzaam persoon. De gemiddelde productie per persoon neemt de afgelopen jaren spectaculair toe in de industrie en in de financiële dienstverlening, waarbij de financiële dienstverlening wel een flinke terugslag vanaf 2007 vertoont (Figuur 2.4). In de andere sectoren is de productiviteitsontwikkeling veel bescheidener, met de landbouw als uitzondering. In die sector ligt de output per werkzaam persoon in 2008 130 percent boven het niveau van 1996 – waarbij kan worden aangetekend dat de startwaarde relatief laag lag, zodat de procentuele groei snel hoog uitvalt.

Figuur 2.4 Industrie en financiële dienstverlening voorop in toename productie per werkzaam persoon

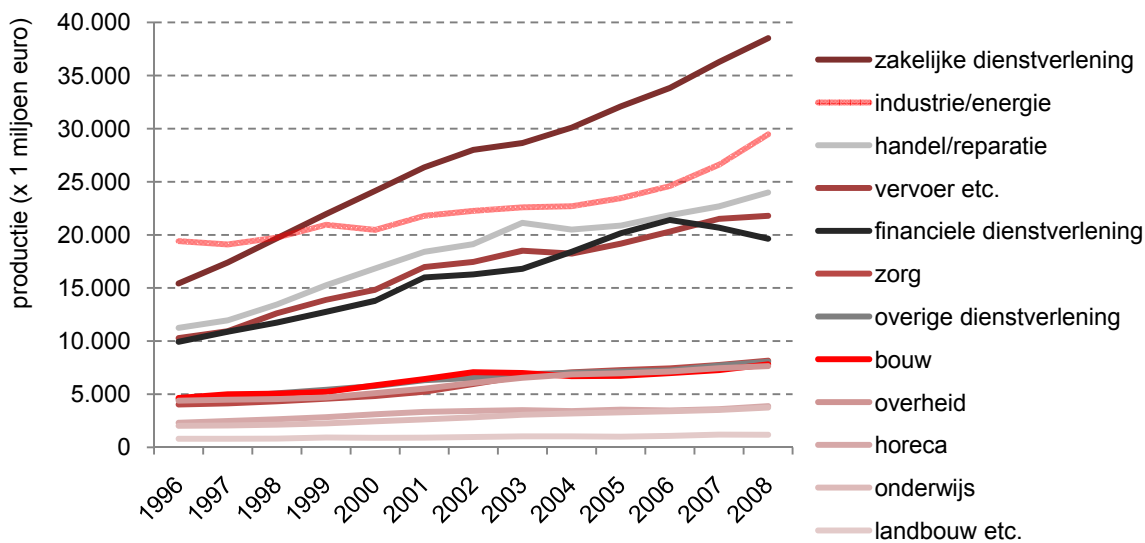

bron: CBS, Lisa, bewerking SEO

Figuur 2.5 toont de omslag in sectorstructuur die zich de afgelopen vijftien jaar heeft voltrokken, uitgedrukt in de waarde van de productie. Er is sprake van een sectorale tweedeling: er zijn duidelijke groeisectoren, met name de zakelijke dienstverlening, en in iets mindere mate de industrie, maar ook handel & reparatie, transport en logistiek en financiële dienstverlening doen het goed. Daar tegenover staan stabiele sectoren, zoals overige dienstverlening, bouw, horeca, overheid, onderwijs en landbouw.⁵

⁵ Waarbij moet worden aangetekend dat in sectoren als overheid en zorg het begrip 'productie' niet veel zegt. Dat laat zich eigenlijk alleen maar uitdrukken in de loonsom van het personeel, waarbij eventuele productiviteitsstijgingen in de regel eerder tot kwaliteitsverbetering dan tot een hoger volume leiden.

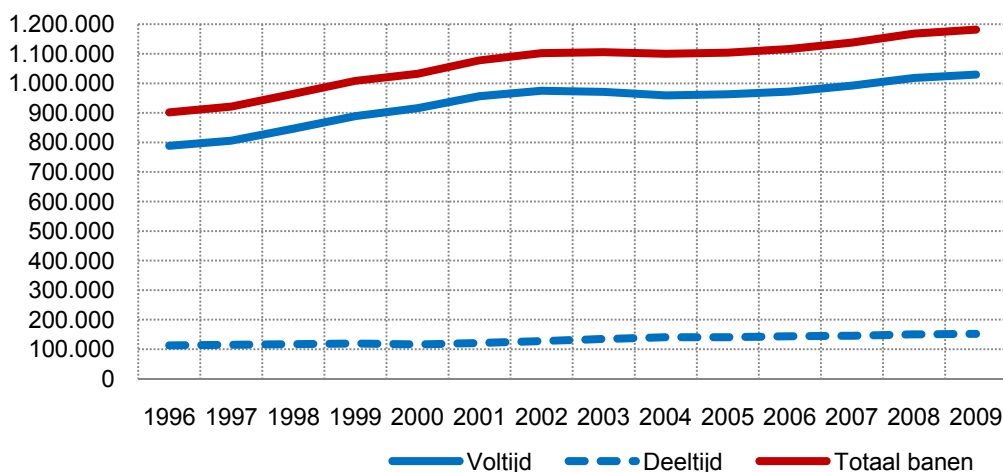
Figuur 2.5 De opmars van de zakelijke dienstverlening in termen van productie

Banen

De groei van het aantal banen is het saldo van de groei van de productie en de toename van de arbeidsproductiviteit. De ontwikkeling van het aantal banen in de regio (Figuur 2.6) toont een opmerkelijk verloop: tussen 1996 en 2002 groeit het aantal banen bijna lineair, met een jaarlijkse groeivoet tussen de 2,3 en 4,7 procent. In 2002 telt de regio zodoende ruim 22 procent meer banen dan in 1996. In 2002 stopt de banengroei. Dat heeft deels te maken met de economische terugval die zich vanaf het voorjaar van 2001 manifesteert. Naast deze conjuncturele terugval, is er ook een notie dat de regio in 2001 tegen de grens van de productiecapaciteit oploopt, in termen van beroepsbevolking en infrastructuur.

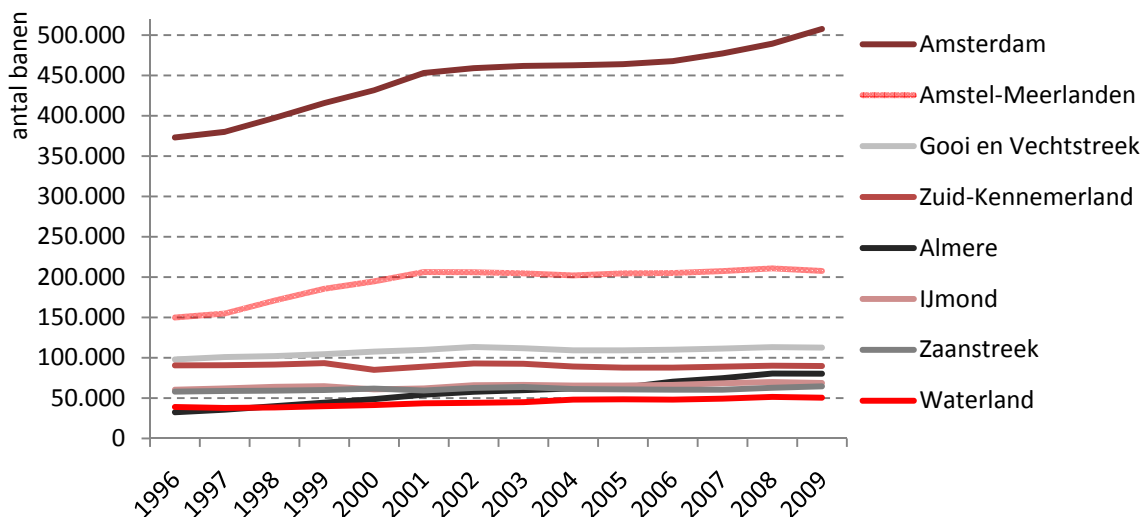
Figuur 2.6 Banengroei in de Metropoolregio 1996-2009

De periode 2002-2005 kenmerkt zich door consolidatie en zelfs een lichte indikking; het aantal banen is stabiel, maar er vindt een beperkte uitruil plaats tussen voltijders en deeltijders. Vanaf 2006 komt de groei er weer in. Die groei zet door in 2009, ondanks de crisis die zich in de loop van 2008 manifesteert.

De grootste procentuele groei voltrekt zich in Almere. Daar neemt tussen 1996 en 2009 het aantal banen met 147 procent toe. De absolute groei van het aantal banen is echter het grootst in Amsterdam en in Amstel-Meerlanden (Figuur 2.7). Amsterdam, met Almere in het kielzog, is ook goeddeels verantwoordelijk voor de doorgroei vanaf 2006. Het aantal banen in Amsterdam is tussen 1996 en 2009 met 135.000 toegenomen, in Almere met 48.000. Zuid-Kennemerland is het enige gebied in de Metropoolregio waar het aantal banen daalt – zij het zeer licht.

Figuur 2.7 Amsterdam is de belangrijkste groeier

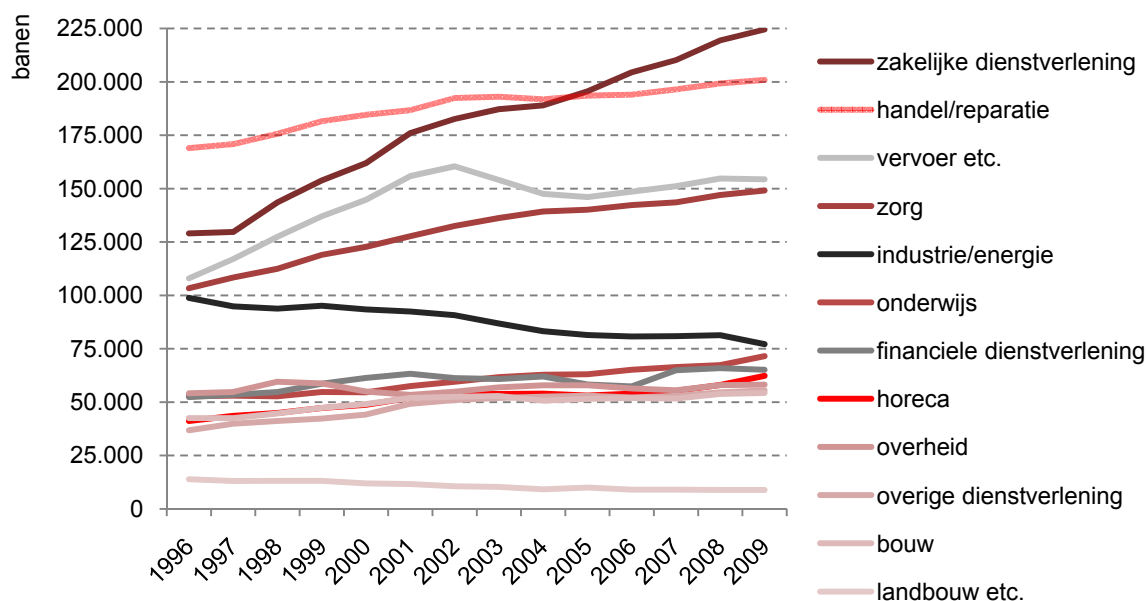
bron: Lisa, bewerking SEO

Tabel 2.1 Ontwikkeling banen Metropoolregio 1996--2009

	banen in 1996	banen in 2002	banen in 2009	groei 1996-2009
Amsterdam	373.000	459.000	508.000	135.000
Amstel-Meerlanden	150.000	206.000	208.000	58.000
Gooi en Vechtstreek	98.000	113.000	113.000	15.000
Zuid-Kennemerland	91.000	93.000	90.000	-1.000
Almere	32.000	58.000	80.000	48.000
IJmond	60.000	66.000	69.000	9.000
Zaanstreek	58.000	63.000	65.000	7.000
Waterland	39.000	44.000	51.000	12.000
totaal	901.000	1.102.000	1.184.000	283.000

Figuur 2.8 bevestigt het beeld van de zakelijke dienstverlening als banenmotor in de Metropoolregio. Ook het conglomeraat groothandel/detailhandel/repairatie vertoont een monotoon groeipatroon, net als de zorg. Het transport- en logistieke cluster is na de snelle door groei in de periode 1996-2001 en de dip van 2002-2003 tot stabilisatie gekomen. Voor de ontwikkeling van het aantal banen in de industrie is de productiviteitsstijging een belangrijker gegeven dan de groei van de productie. Het aantal banen in de industrie neemt gestaag af, ondanks de in Figuur 2.5 gesignaleerde groei van de productie. In 2009 zijn er bijna 25 procent banen minder in de industrie dan in 1996.⁶

Figuur 2.8 De opmars van zakelijke dienstverlening uitgedrukt in aantal banen

bron: Lisa, bewerking SEO

2.3 Prognose 2010-2015

De stand van zaken anno 2009 zoals hierboven omschreven is informatief voor wat betreft het verleden en het heden. Beleidsmatig is de vraag interessanter waar het heen gaat. Volgens de heersende verwachting van het CPB heeft de recessie van 2008-2009 geleid tot een ernstige terugval in de productie, maar zal vanaf 2011 de groei vermoedelijk weer opgepakt worden. Het groeipad dat Nederland sinds de eeuwwisseling kent, wordt daarmee voortgezet, maar op een lager niveau. In wezen is de economie op een niet in te halen achterstand van twee à drie jaar gezet.

Productie

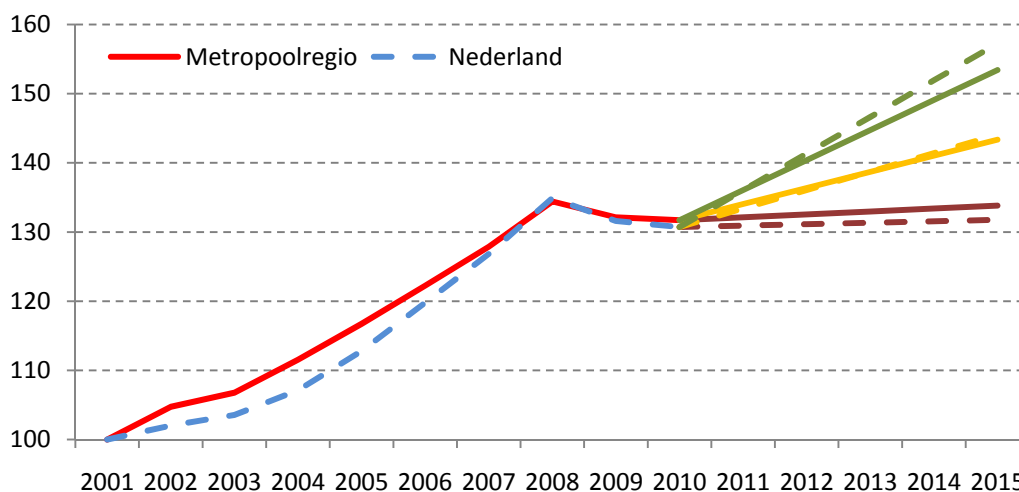
Het Centraal Planbureau werkt in zijn ramingen voor de periode 2010-2015 met drie scenario's voor de economische groei (Figuur 2.9). In het gunstigste scenario groeit het bbp de komende jaren met 2,5 procent per jaar, in het ongunstigste scenario met 1,0 procent per jaar. Een mid-scenario gaat uit van een jaarlijkse groei 1,75 procent.⁷

⁶ Hier speelt ook het fenomeen *outsourcing* een rol. Als een industrieel bedrijf bijvoorbeeld besluit om de transportdienst te verzelfstandigen, daalt het aantal banen in de industrie en neemt het aantal banen in de transport/logistiek navenant toe, zonder dat er feitelijk iets verandert.

⁷ Centraal Planbureau (2009), *Economische Verkenning 2011-2015*, CPB Document 203, Den Haag.

In het door SEO Economisch Onderzoek ontwikkelde model zijn de scenario's van het CPB aangepast aan de sectorstructuur van de Metropoolregio. Deze aanpassing leidt tot een iets smalere bandbreedte voor de Metropoolregio dan voor heel Nederland, zie Figuur 2.9. In het gunstigste CPB-scenario groeit de economie van de Metropoolregio iets minder snel dan de nationale economie, waar tegenover staat dat in het ongunstigste CPB-scenario de Metropoolregio toch licht groeit, in tegenstelling tot de nationale economie. Voor de middenscenario's is er geen verschil.

Figuur 2.9 Ontwikkeling productie per scenario Metropool Regio Amsterdam en Nederland (2001 = 100)

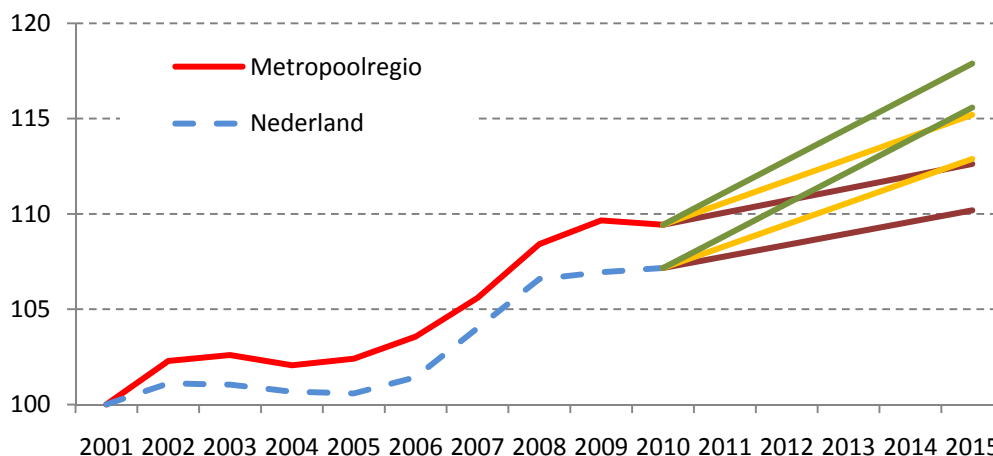
bron: Lisa, CPB, SEO

Groei en krimp van de productie vertalen zich niet direct in een groei of krimp van het aantal banen. Bedrijven reageren vertraagd op groei en krimp, deels omdat ze aanzien of groei of krimp van de vraag structureel of incidenteel is, deels omdat het werven en ontslaan van mensen kosten met zich meebrengt. Daarnaast speelt het effect van productiviteitsverhoging, die zorgt dat er met hetzelfde aantal mensen meer geproduceerd kan worden.

Banen

Het sectormodel dat voor dit onderzoek gehanteerd is, relateert de ontwikkeling van de productie per sector het verleden, aan de ontwikkeling van bepalende factoren zoals bevolkingsgroei, de wereldhandel, en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Op basis van veronderstellingen over het verloop van deze bepalende factoren in de nabije toekomst, wordt zodoende de 'normale' groei van de productie voorspeld en daarvan afgeleid de groei van de vraag naar arbeid.

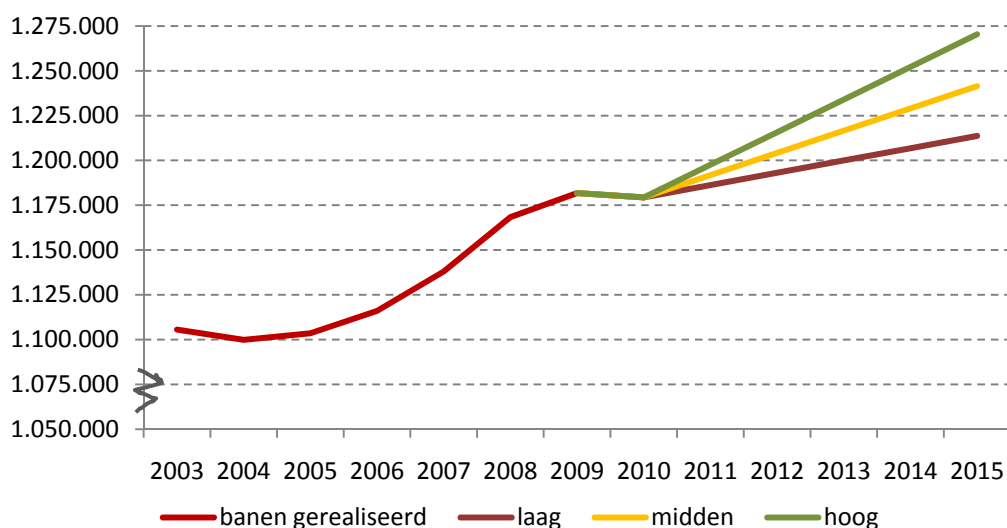
Figuur 2.10 Ontwikkeling per scenario banen Metropool Regio Amsterdam en Nederland (2001 = 100)

bron: Lisa, bewerking SEO

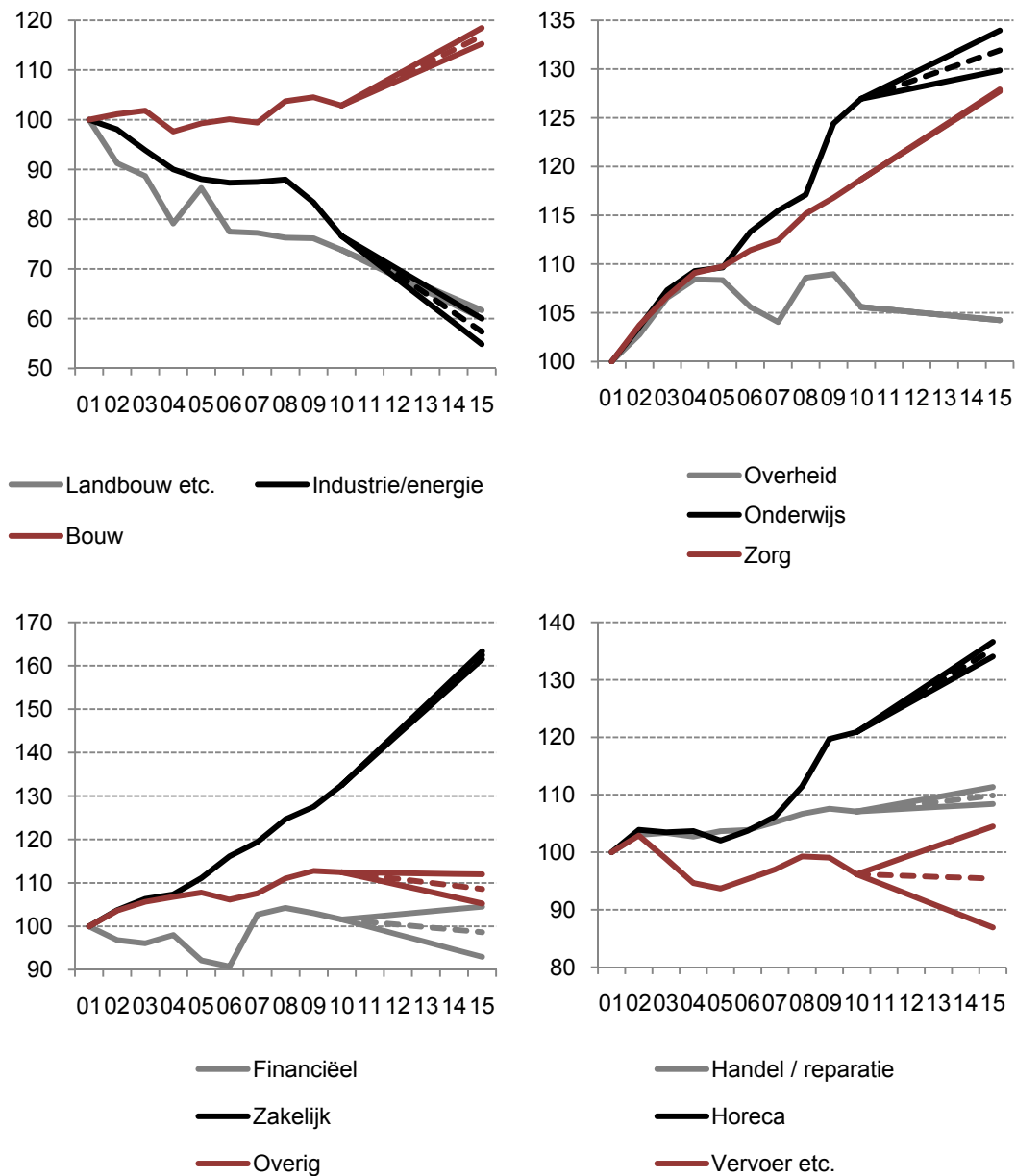
De drie scenario's voor de ontwikkeling van de productie leiden alle drie tot een groei van het aantal banen, zie Figuur 2.10. In het optimistisch scenario neemt het aantal banen in de Metropoolregio tussen 2009 en 2015 toe met 7,5 procent, in het middenscenario met 5,0 procent en in het pessimistisch scenario met 2,7 procent. Omgerekend in banen betekent dat voor het lage scenario een groei met 32.000 banen, voor het middenscenario een groei met 60.000 banen en voor het hoge scenario een groei met 90.000 banen.

Figuur 2.11 Groei van het aantal banen in de Metropoolregio

De verschillen tussen de sectoren zijn groot, zoals blijkt uit Figuur 2.12. De werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening wordt in alle drie de scenario's verwacht flink door te groeien, met gemiddeld vijf procent per jaar, wat ten opzichte van 2009 leidt tot meer dan 60.000 extra banen in 2015. Ook voor de horeca, de bouw en de zorg zijn de vooruitzichten goed, met een toename van tussen de tien en de veertien procent in zes jaar. In het onderwijs en het handelscluster zal de groei naar verwachting bescheiden zijn, met een half tot één procent per jaar. Voor de overige sectoren is de verwachting negatief. Landbouw en industrie zullen trendmatig werkgelegenheid blijven verliezen, vooral dankzij een doorgaand stijgende productiviteit.

Figuur 2.12 **Ontwikkeling banen 2001-2009 en prognose vanaf 2010 per sector (2001=100)**

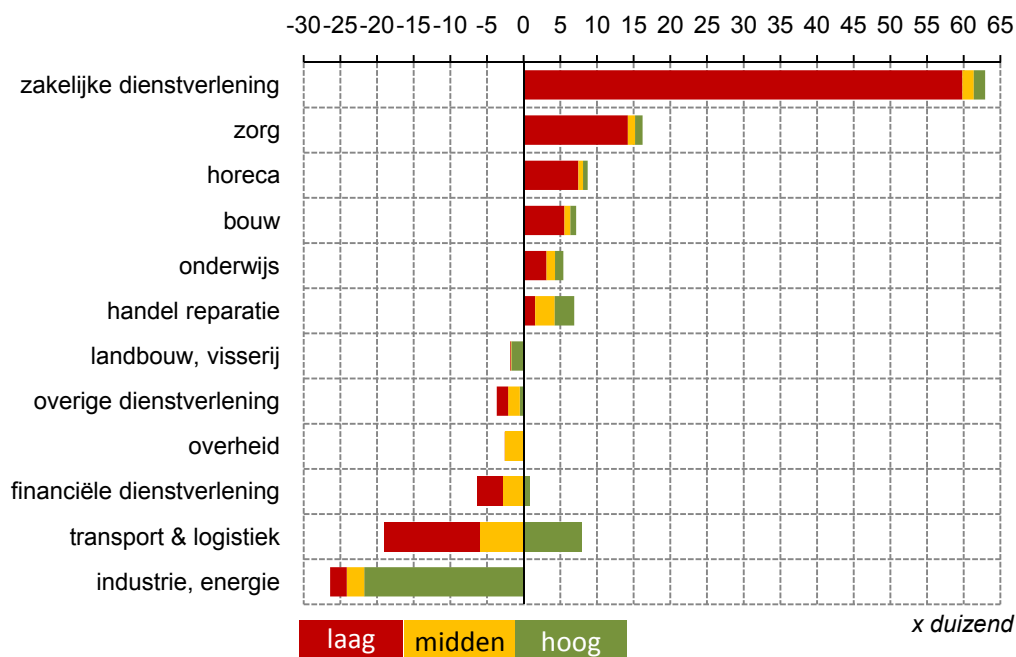

Onafhankelijk van de scenario's wijzen de prognoses op een voortzetting van de bestaande ontwikkeling. Dat wil zeggen dat de werkgelegenheid in de industrie en de landbouw trendmatig verder af zal nemen. In de industrie verdwijnen laagwaardige banen langzaam ten gunste van het aandeel van hoger opgeleiden.

Omdat de bevolking verwacht wordt te groeien (zie hoofdstuk 3), zullen de sectoren van welke de omzet direct samenhangt met de omvang van de bevolking (zoals detailhandel, horeca, bouw, onderwijs, zorg) trendmatig blijven groeien. De onzekerheid over het transport- en logistieke cluster is groot, maar de verwachting is eerder een beperkte daling dan een doorgroei. Ook voor de financiële dienstverlening geldt een gematigd krimpperspectief.

Figuur 2.13 toont de bandbreedte van de ontwikkeling van het aantal banen in de drie scenario's per sector. De grootste onzekerheid over de ontwikkeling van het aantal banen doet zich voor in de transport en logistiek en in de financiële dienstverlening. Deze sectoren zijn het meest conjunctuurafhankelijk.

Figuur 2.13 Scenario's banengroei 2015 t.o.v. 2009, per sector

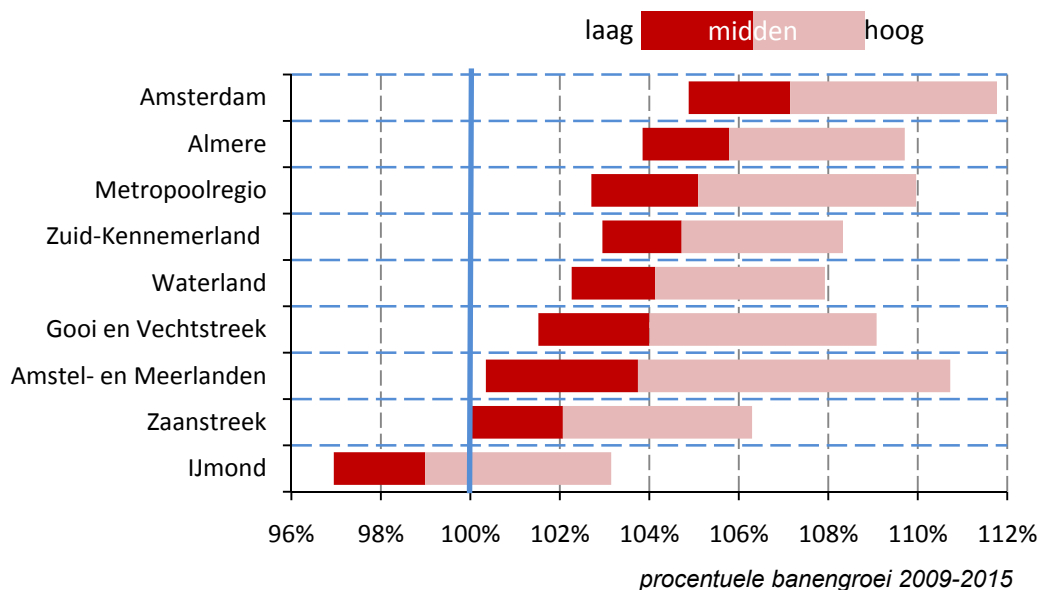
De zorg en de zakelijke dienstverlening zijn groeisectoren, waarbij aangetekend moet worden dat de zakelijke dienstverlening een steeds heterogener geheel wordt, waarin zowel grote accountantskantoren als freelance vertalers onder één noemer geschaard worden. In de groei van de zakelijke dienstverlening zit impliciet ook een hoge vlucht van het aantal zzp'ers, zoals we dat in 2009 hebben zien groeien als reactie op crisis.⁸ In hoever dit een echte structuurverandering is, of een tijdelijk buffermechanisme, moet nog blijken. De realisatie van de banengroei in de zakelijke dienstverlening in duurzame (voltijds)banen moet zich in dat verband nog bewijzen.

⁸ P.A. Risseuw, M. Kerste & J.J.M.Theeuwes (2009), *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie revisited*, SEO-rapport 2009-59, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

2.4 Regionale verschuivingen

De prognoses aangaande de ontwikkeling van het aantal banen zijn berekend op sectorniveau, binnen de gehele Metropoolregio. De vragen welke bedrijven zullen groeien of krimpen, welke bedrijven hun activiteiten zullen verplaatsen, of hoeveel starters zich zullen melden, respectievelijk hoeveel bedrijfsbeëindigingen zich zullen voltrekken, zijn daarbij niet aan de orde. Voor een prognosemodel per subregio zijn de subregio's binnen de Metropoolregio te zeer verweven. Op basis van de veronderstelling dat de groei of krimp zich per sector proportioneel over de verschillende subregio's binnen de Metropoolregio zal voltrekken, kan echter wel een doorberekening van de scenario's naar subregio gemaakt worden. Figuur 2.14 toont het resultaat van die berekening.

Figuur 2.14 Amsterdam en Almere groeien percentagegewijs bovenproportioneel

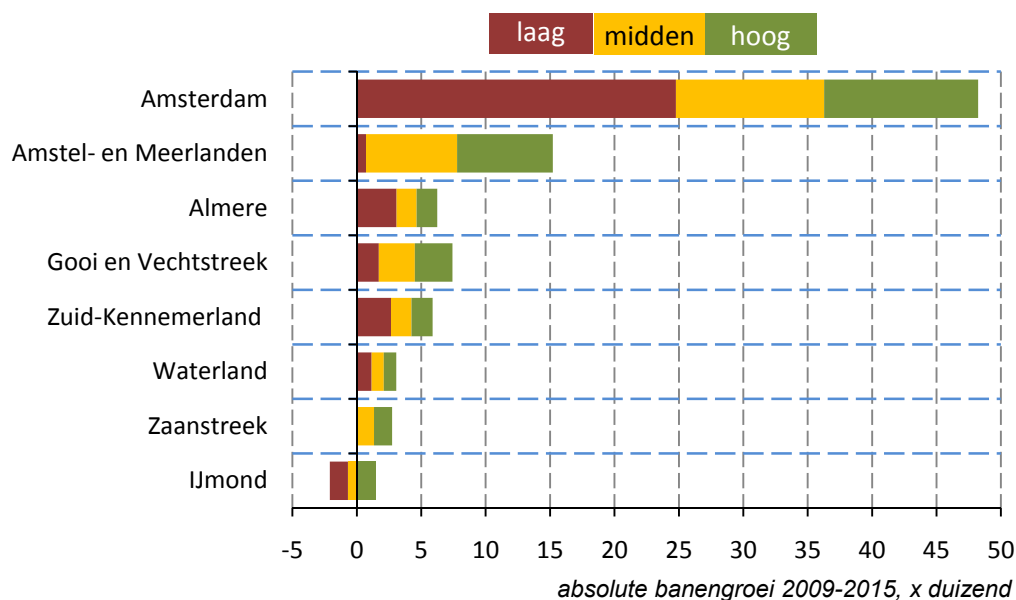
De uitkomst voor de hele Metropoolregio in Figuur 2.14 (een toename van het aantal banen tussen 102,7 procent en 107,5 procent) correspondeert met de gegevens in Figuur 2.13. Doordat de verschillen in sectorale ontwikkeling op regionaal niveau met elkaar verrekend worden, is de bandbreedte voor de subregio's veel kleiner dan voor de sectoren.

In deze opstelling zal het aantal banen in Amsterdam in 2015 tussen de 4,9 en 9,5 procent hoger liggen dan in 2009, met een waarde voor het middenscenario van 7,1 procent. Deze verwachte groei hangt vooral samen met de belangrijke aanwezigheid van de zakelijke dienstverlening in Amsterdam. Ook het aantal banen in Almere wordt verwacht bovenproportioneel te groeien in de komende vijf jaar.

De verwachtingen voor IJmond en de Zaanstreek zijn aanzienlijk minder positief. Dit valt vooral te verklaren door de trendmatige verminderen van de werkgelegenheid in de industrie, die in deze twee regio's belangrijker is dan in de rest van de Metropoolregio. In het lage en ook in het middenscenario daalt in IJmond de werkgelegenheid de komende jaren.

De hoge spreiding tussen het lage en het hoge scenario in de regio Amstel- en Meerlanden komt door het belang van de transport- en logistiek cluster in die regio, dat in de sectorale prognoses ook een hoge mate van onzekerheid kent.

Figuur 2.15 Banengroei vooral in Amsterdam

Uitgedrukt in aantallen banen (Figuur 2.15) in plaats van in procenten, springt vooral Amsterdam er uit. Het aantal banen wordt daar verwacht tussen de 25.000 en 48.000 toe te nemen. De verwachte banengroei in Amstel- en Meerland ligt tussen 700 en 15.000, met een middenwaarde van 7.800. In Almere, Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland is de verwachte banengroei gecentreerd rond de 5.000, in Waterland en de Zaanstreek rond de 1.500 (waarbij de bandbreedte in de Zaanstreek groter is). In IJmond is de kans op netto baanverlies het grootst, de prognose varieert tussen -2.100 en +800 banen.

Hoe dan ook, bij de verwachte ontwikkeling van de productie en de arbeidsproductiviteit, ligt het in de lijn der verwachting dat de vraag naar arbeid de komende jaren zal groeien in de Metropoolregio, met tussen de 30.000 en 90.000 banen. De vraag is of de beroepsbevolking voldoende meegroeit om aan die vraag te kunnen voldoen. Die vraag komt in hoofdstuk 3 aan de orde.

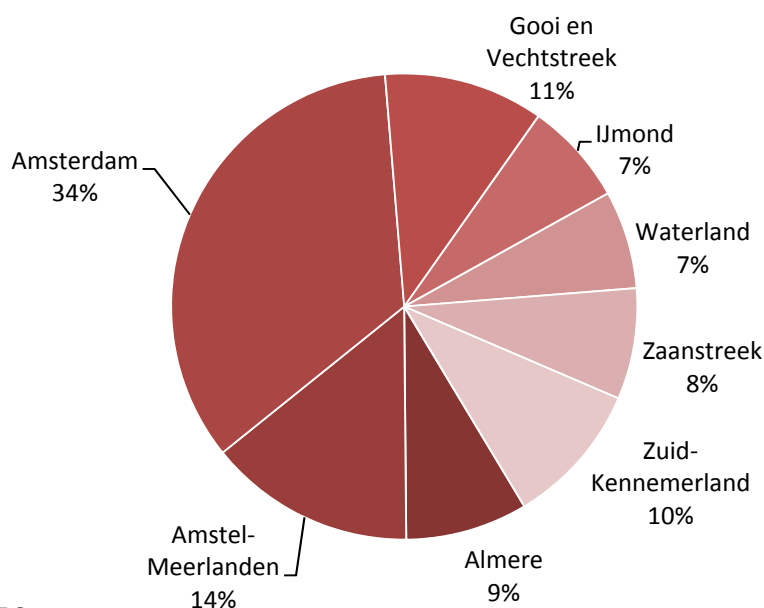
3 De bevolking van de Metropoolregio

Banen worden ingevuld door mensen. Dit hoofdstuk geeft een beeld van de beroepsbevolking in de Metropoolregio. Hoeveel mensen in de relevante leeftijd zijn beschikbaar voor de arbeidsmarkt, en hoe zal dat aantal zich de komende jaren ontwikkelen?

3.1 Ontwikkeling 1996–2009

De Metropoolregio telt 2,19 miljoen inwoners, ruim 13 procent van de hele Nederlandse bevolking. Een op de drie bewoners van de Metropoolregio woont in Amsterdam (Figuur 2.1). Gemeten in inwonertal is de stad dominant in de regio, maar minder dominant dan gemeten in het aantal banen.

Figuur 3.1 Bevolking naar regio in de MRA (2009)

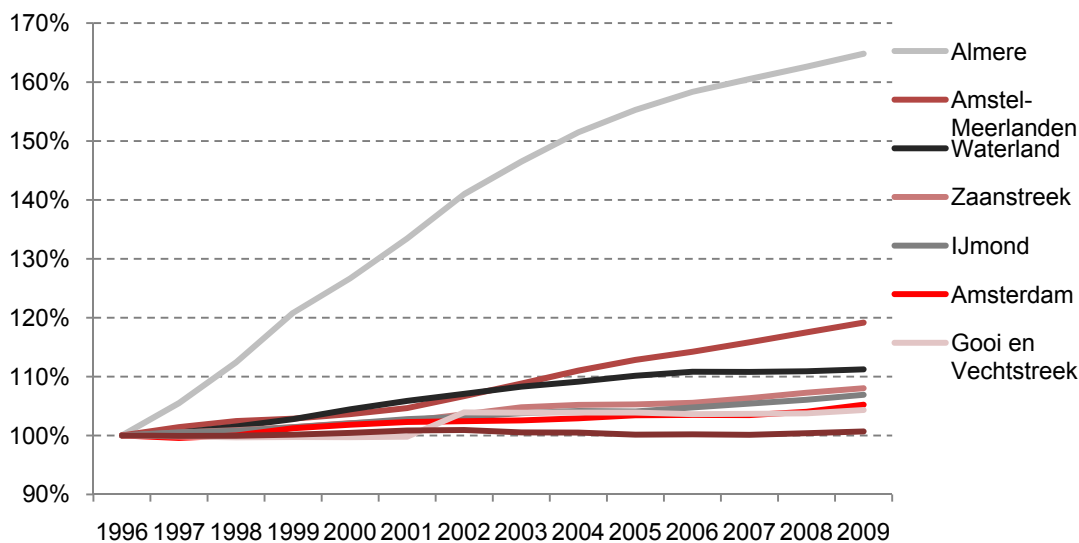

bron: CBS

Het bevolkingsaantal van de Metropoolregio is tussen 1996 en 2009 met 10,6 procent toegenomen. De groei heeft zich vooral voltrokken in de groeikernen Almere, Hoofddorp en Nieuw-Vennep, zie Figuur 3.2. Drie subregio's groeiden meer dan het gemiddelde: Almere: (+64,8 procent), Amstel- en Meerlanden (+19,2 procent) en Waterland (+ 11,2 procent). In Waterland is de groei er sinds 2006 echter uit. De bevolking van Amsterdam, de IJmond en de Zaanstreek groeit langzaam, maar wel gestaag, Gooi- en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland kennen een stabiel bevolkingsniveau.⁹

⁹ De sprong in het inwonertal van Gooi en Vechtstreek in 2002 wordt veroorzaakt door een gemeentelijke herindeling. Bij het tot stand komen van de gemeente Wijdmeren werd de oude gemeente Loosdrecht overgeheveld van Utrecht naar Noord-Holland.

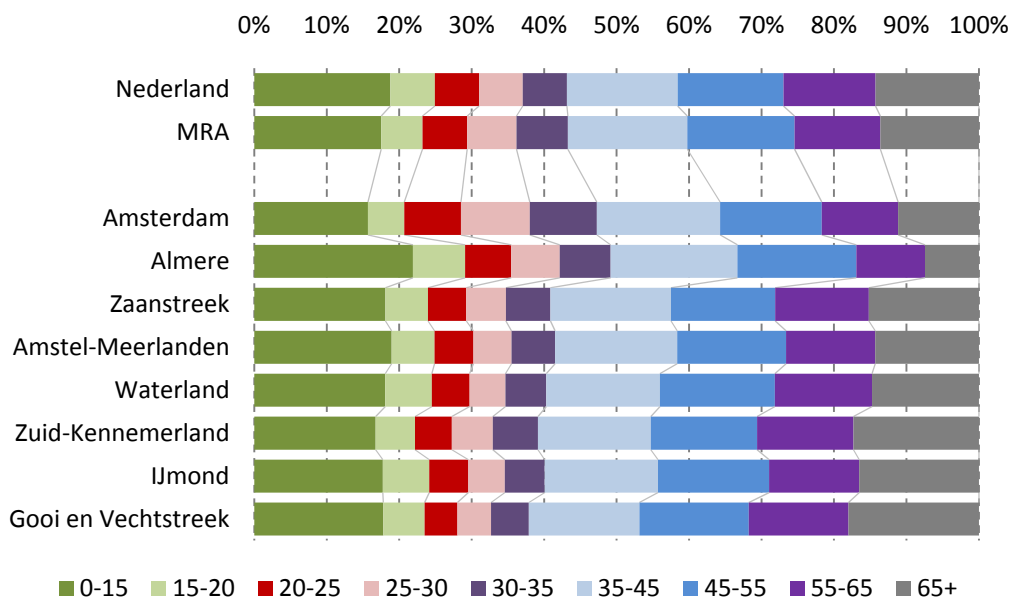
Figuur 3.2 Ontwikkeling bevolking naar subregio

bron: CBS

Het aandeel van de potentiële beroepsbevolking (iedereen tussen de 15 en 65 jaar) in de Metropoolregio bedraagt 68,9 procent. Dat is 1,9 procentpunt meer dan het cijfer voor heel Nederland. In de Metropoolregio zijn kinderen en jongeren (tot een leeftijd van 20) ondervertegenwoordigd, en 65-plussers. De leeftijdsgroepen tussen 25 en 45 zijn ten opzichte van de rest van Nederland het meest oververtegenwoordigd.

Figuur 3.3 Aandeel potentiële beroepsbevolking in de Metropoolregio hoger dan in de rest van Nederland

bron: CBS, bewerking SEO

NB subregio's zijn gesorteerd op het aandeel van de bevolking tussen 20 en 65 jaar

Gemeten in bevolkingsopbouw neemt Almere binnen de Metropoolregio de meest opvallende positie in (Figuur 3.3), met een zeer hoog aandeel van jongeren: 29 procent van de bevolking is onder de 20 jaar. Daar staat een zeer laag aandeel 65-plussers tegenover. Amsterdam valt op door een hoog aandeel inwoners tussen de 20 en de 45: veel studenten en hoger opgeleiden, die na de studie in de stad blijven wonen. Amsterdam heeft navenant relatief weinig oudere inwoners – zeg boven de 45.

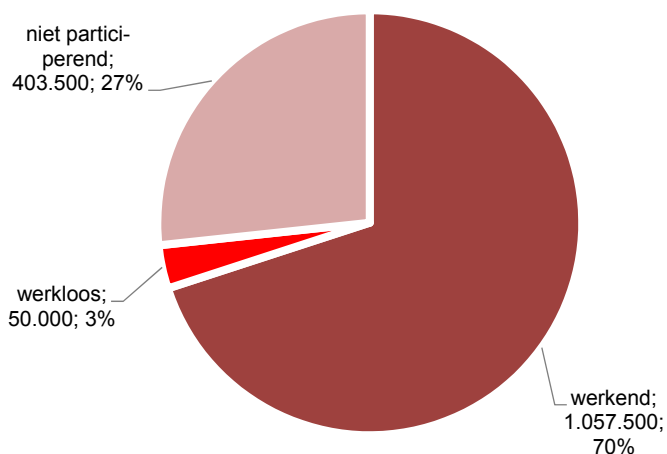
De overige regio's binnen de Metropoolregio wijken onderling niet veel van elkaar af. Deze subregio's zijn iets meer vergrijsd dan de rest van Nederland. Dat geldt met name voor Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland.

3.2 Bevolking en beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking wordt gevormd door alle ingezetenen tussen de 15 en 65 jaar. Van de potentiële beroepsbevolking is 73,3 procent beschikbaar voor de arbeidsmarkt, dat wil zeggen: heeft een baan, of is op zoek naar een baan van minimaal twaalf uur per week (dit is de *bruto* participatiegraad). Van deze groep heeft 95,6 procent een baan en is 4,4 procent werkloos. De *netto* participatiegraad, het aantal mensen met een baan binnen de potentiële beroepsbevolking, komt daarmee uit op 70 procent.

Niet-participanten hebben geen betaalde baan en zijn in principe ook niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Hiervoor kan een veelheid aan redenen bestaan: studie, vroeggepensioneerd zijn, beschikken over vermogen of over een voldoende gezinsinkomen vanwege de partner, maar ook arbeidsongeschiktheid of het de moed opgegeven hebben om nog een baan te vinden.

Figuur 3.4 Bruto participatie in de Metropoolregio minder dan 75 procent

bron: CBS

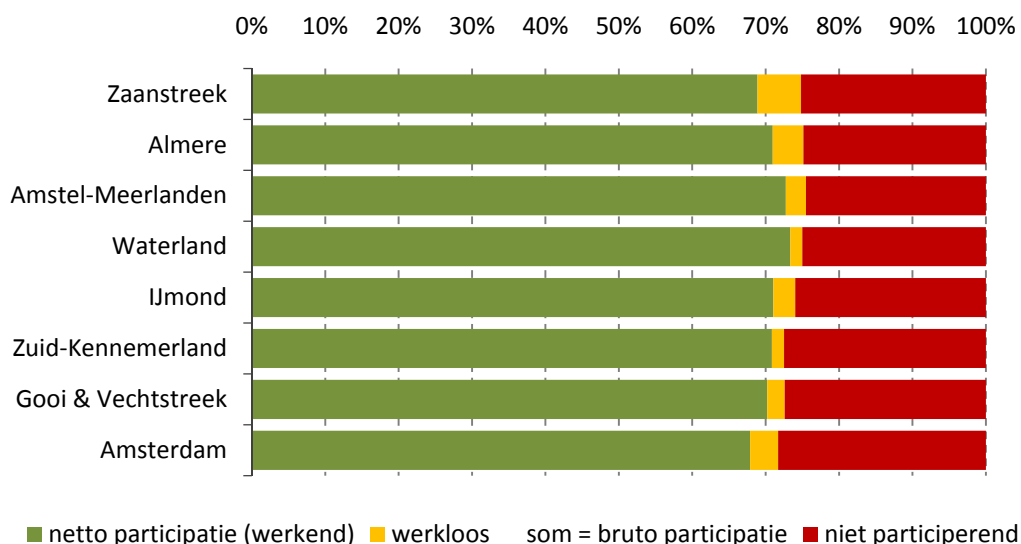
Het verschil tussen het aantal banen in de Metropoolregio in hoofdstuk 2 (1,182 miljoen) en het aantal werkende ingezetenen (1,058 miljoen) impliceert een positief netto *pendelsaldo* van 124.000. Per saldo zijn er 124.000 niet-ingezetenen meer die in de Metropoolregio werken, dan er ingezetenen zijn die buiten de Metropoolregio werken. De daadwerkelijke pendelstromen zijn hoger, omdat er ook ingezetenen van de regio buiten de regio werken.

Bruto en netto participatiegraad lopen uiteen binnen de Metropoolregio, zie Figuur 3.5. De bruto participatiegraad is het hoogst in de Amstel- en Meerlanden (75,5 procent), Almere (75,1 procent), Waterland (75,0 procent) en de Zaanstreek (74,8 procent). De bruto participatie ligt het laagst in Amsterdam (71,7 procent). Daarbij geldt als verzachtende omstandigheid dat Amsterdam veel studerenden kent, die formeel gezien tot de potentiële beroepsbevolking behoren, maar voor wie non-participatie een investering in kennis betekent, en niet een falen op de arbeidsmarkt.

Waar het gaat om netto participatie (het aantal leden van de potentiële beroepsbevolking met een baan) scoort Waterland het hoogst met 73,4 procent, op de voet gevolgd door Amstel- en Meerlanden met 72,8 procent. Ook hier scoort Amsterdam het laagst, en ook hier geldt de verzachtende omstandigheid van veel studerenden.

In de Zaanstreek, Almere en Amsterdam is de kloof tussen bruto en netto participatie, met andere woorden de relatieve werkloosheid, het grootst. Waterland en Zuid-Kennemerland hebben de laagste werkloosheid binnen de Metropoolregio.

Figuur 3.5 Participatie en werkloosheid naar regio

bron: CBS, bewerking SEO

3.3 Prognose bevolking

Volgens de actuele demografische prognoses zal de bevolking van de metropoolregio tussen 2009 en 2015 met 3,4 procent toenemen, dat wil zeggen met 75.600 zielen (Figuur 3.6). De groei is het saldo van geboorte, sterfte, inkomende en uitgaande emigratie. Dankzij de 'demografische prop' van de *babyboomers* die met pensioen gaan, zal de potentiële beroepsbevolking de groei van de bevolking niet bijhouden. Toch is de verwachte ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking positief: deze zal met 1,1 procent groeien, dat wil zeggen met bijna 17.000 personen.

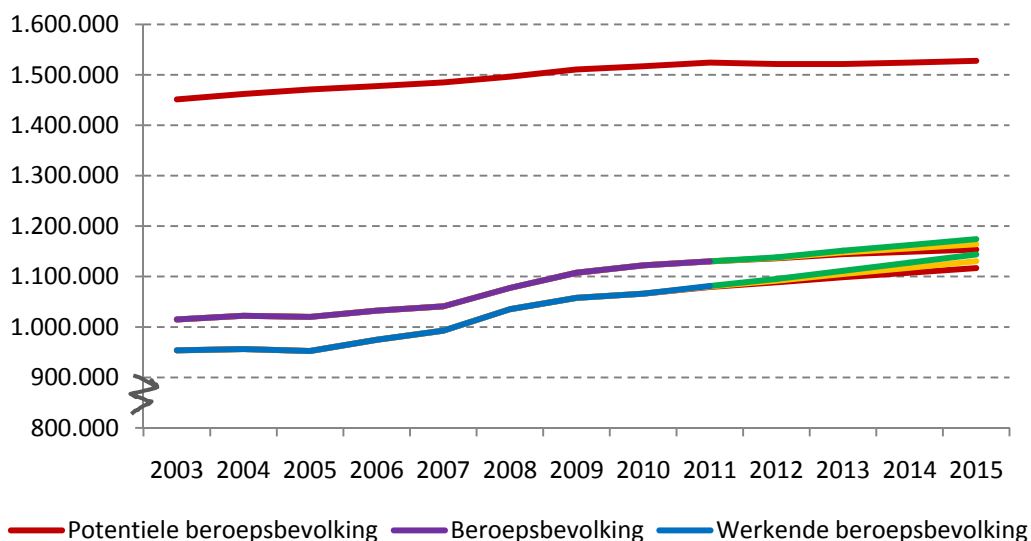
De prognoses voor de groei van de bevolking en de potentiële beroepsbevolking zijn onafhankelijk van de scenario's voor de economische ontwikkeling. In het gehanteerde arbeidsmarktmodel

hangt de bruto participatie (dus de omvang van de daadwerkelijke beroepsbevolking) echter wel af van de economische groei. Hoe meer het aantal banen stijgt, dus hoe krappere de arbeidsmarkt wordt, hoe hoger de participatie uitvalt. Het mechanisme is logisch: in een krappe arbeidsmarkt ontstaat er opwaartse druk op de lonen, en zijn bedrijven meer bereid te investeren in bijscholing. Het wordt voor niet-actieven aantrekkelijker om toch weer mee te gaan doen: de kans op een baan neemt toe, en de beloning wordt hoger. Ook de netto participatie (het aantal mensen met een baan) hangt zodoende samen met de economische groei: hoe harder de arbeidsmarkt trekt, hoe groter het aantal werkenden. Dat neemt niet weg dat er altijd fricties zullen zijn. Mensen die in de ene sector boventallig zijn, zijn niet noodzakelijk (direct) capabel om in een andere sector aan het werk te gaan.

Tabel 3.1 Ontwikkeling bevolking en participatie

	2009	2015 laag	2015 midden	2015 hoog
bevolking	2.192.900	2.268.600	2.268.600	2.268.600
potentiële beroepsbevolking	1.510.700	1.527.600	1.527.600	1.527.600
bruto participatie	73,3%	75,5%	76,2%	76,9%
beroepsbevolking	1.107.500	1.153.500	1.163.900	1.174.200
netto participatie	70,0%	73,1%	74,0%	74,9%
werkenden	1.057.700	1.167.000	1.130.400	1.143.900
werklozen	49.800	36.800	33.500	30.300
werkloosheid	4,5%	3,2%	2,9%	2,6%

Figuur 3.6 Toenemend aantal werkenden in de Metropoolregio

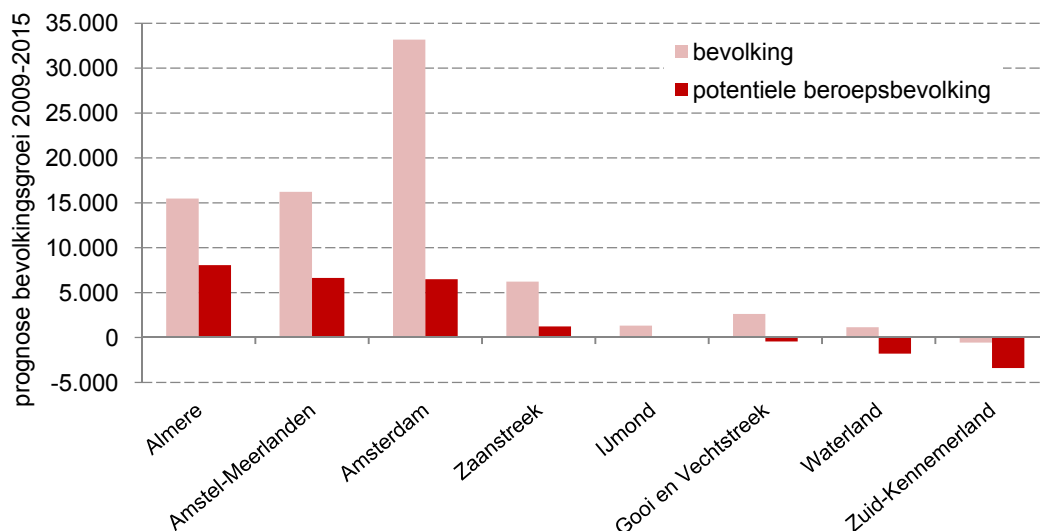

De bandbreedte van de scenario's ten aanzien van de arbeidsparticipatie is minder groot dan de bandbreedte in productie en in het aantal banen. Figuur 3.6 toont de realisatie (2002-2009) en de prognose (2010-2015) van de bevolkingsgroei in de Metropoolregio.

De bevolkingsgroei is ongelijk verdeeld over de regio's binnen de Metropoolregio. De helft van de bevolkingsgroei zal zich in Amsterdam voltrekken (Figuur 3.7). Daarnaast blijven Almere en de Amstel- en Meerlanden de komende jaren belangrijke groeiregio's. De verwachte groei van de potentiële beroepsbevolking in de Metropoolregio komt uit op bijna 17.000 mensen. Het meren-

deel daarvan zal gevestigd zijn in de gemeenten Almere, Haarlemmermeer en Amsterdam. De omvang van de potentiële beroepsbevolking in de Zaanstreek, IJmond en Gooi en Vechtstreek stabiliseert, in Waterland en Zuid-Kennemerland loopt de potentiële beroepsbevolking terug in aantal.

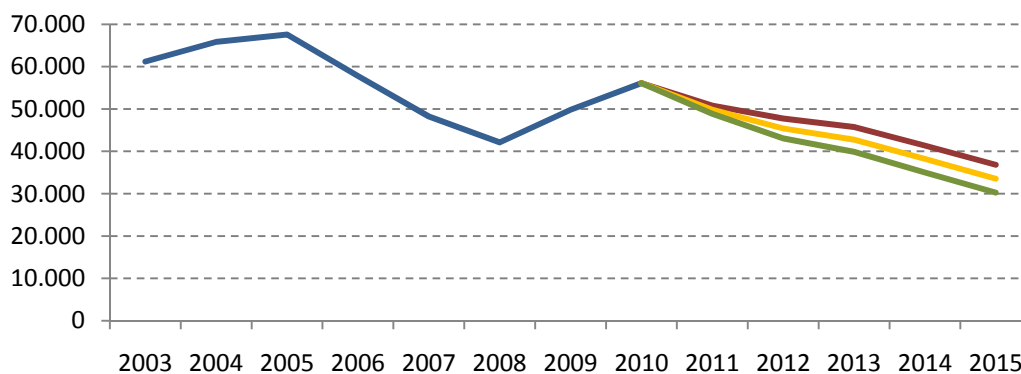
Figuur 3.7 Bevolkingsgroei vooral in Amsterdam, Amstel- en Meerlanden en Almere

Onder de modelmatig uitgewerkte veronderstelling van een in alle scenario's toenemende participatie, neemt de beroepsbevolking tussen 2009 en 2015 toe met tussen de 46.300 en 66.700 personen, dat is een toename met 4,2 tot 6,0 procent. De netto participatie wordt verwacht op te lopen van 70,0 procent in 2009 tot 73,1 à 74,9 procent in 2015. Effectief betekent dat, dat het aantal werkenden in 2015 tussen de 5,6 en 8,2 procent hoger zal liggen dan in 2009, vooropgesteld dat er banen zijn, maar zie daarvoor hoofdstuk 2. Het aantal werkende neemt zodoende met tussen de 59.000 tot 86.000 toe.

Het aantal werklozen in de Metropoolregio (de beroepsbevolking minus het aantal werkenden, Figuur 3.8) zal daarmee afnemen. De werkloosheid wordt verwacht te pieken in 2010 ($n=56.100$), en daarna gestaag af te nemen, tot –afhankelijk van het scenario– tussen 30.300 en 36.800 in 2015. In 2015 komt de werkloosheid zodoende weer uit onder het niveau van 2008.

Figuur 3.8 Afnemende werkloosheid tot 2015

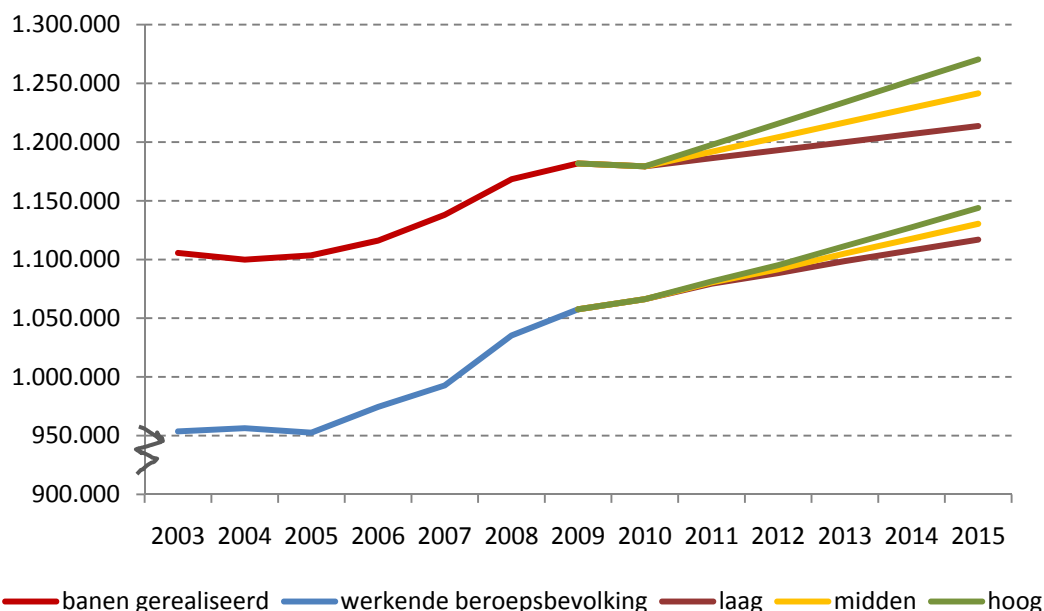
4 Knelpunten op de arbeidsmarkt

Op de arbeidsmarkt komen de vraag naar arbeid (banen) en het aanbod van arbeid (mensen) bij elkaar. Vraag en aanbod sluiten niet altijd goed op elkaar aan. Waar kunnen knelpunten verwacht worden?

4.1 Banengroei versus bevolkingsgroei

In hoofdstuk 2 is, op basis van drie scenario's, een toename van de vraag naar arbeid in de Metropoolregio tussen 2009 en 2015 voorspeld, die zal liggen tussen de 2,7 en 7,5 procent, ofwel tussen de 32.000 en 89.000 banen. Hoofdstuk 3 voorspelt een groei van de werkzame bevolking met tussen de 59.000 en 86.000 werkenden, zie ook Figuur 4.1. De conclusie luidt, dat het van de uitkomst van het scenario afhangt of de krapte op de arbeidsmarkt groter of kleiner wordt.

Figuur 4.1 Groei van het aantal banen en van het aantal werkenden in de Metropoolregio

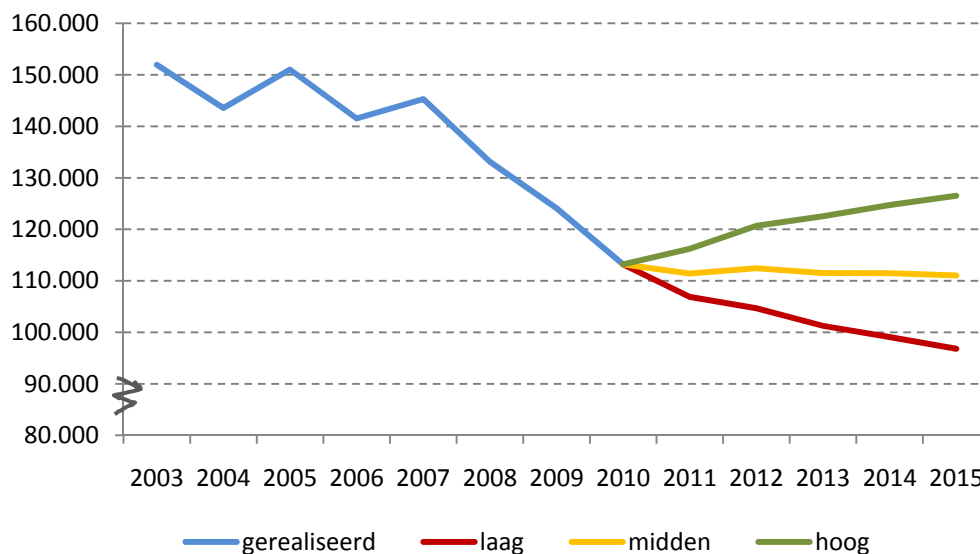
Figuur 4.2 toont de ontwikkeling van het 'netto pendelgat', het verschil tussen het aantal banen in de Metropoolregio en het aantal werkzame ingezetenen, zoals gerealiseerd tussen 2003 en 2009 en verwacht tussen 2010 en 2015.¹⁰ Het pendelgat oscilleert in de periode 2003-2007 tussen de 140.000 en 150.000 en daalt daarna, onder invloed van de stagnatie in het aantal banen, tot 113.000. In het middenscenario nemen het aantal banen en het aantal werkenden in de Metropoolregio op gelijke voet toe. Het netto pendelgat blijft daarbij vrijwel constant. In het lage groeiscenario groeit het aantal werkenden harder dan het aantal banen. Het pendelgat zakt dan tot 97.000, 14,5 procent lager dan in 2009. De arbeidsmarkt wordt zodoende minder krap. In het ho-

¹⁰ Let wel, dit betreft het netto saldo van het aantal mensen dat van buiten de Metropoolregio zal moeten komen, om het aantal banen in de regio in te kunnen vullen. Naarmate er meer ingezetenen van de Metropoolregio werk buiten de regio vinden, zal de inkomende stroom navenant groter moeten zijn

ge groeiscenario groeit de vraag naar arbeid sneller dan het aanbod. Het pendelgat loopt dan in 2015 op tot 126.500, en ligt dan weer op het niveau van 2008.

Een verkleining van het pendelgat duidt slechts gedeeltelijk op een verruiming van de arbeidsmarkt. Immers, de nieuwelingen in de beroepsbevolking (schoolverlaters of herintreders) passen qua opleiding en ervaring niet noodzakelijk bij de banen die de markt biedt. Bovendien speelt de analyse zich af op het geheel van de Metropoolregio, waarbinnen regionale verschillen bestaan.

Figuur 4.2 Ontwikkeling van het pendelgat (banen in de Metropoolregio -/- werkende ingezetenen)

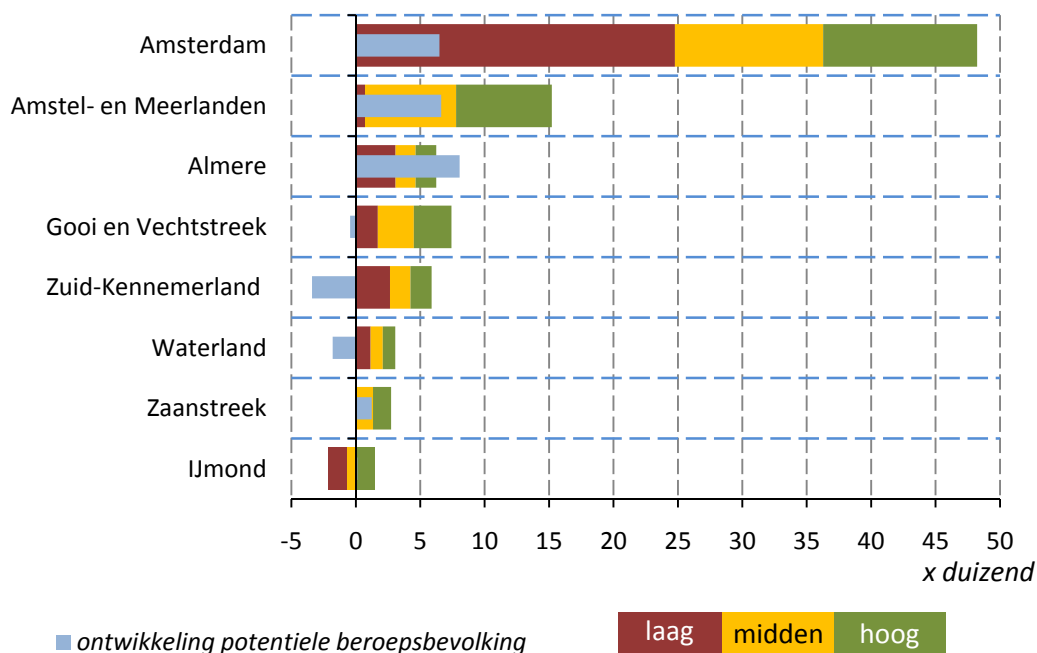
4.2 Regionale spanningen

Dit onderzoek gaat uit van ontwikkelingen in sectoren, die op basis van proportionaliteit worden toegerekend aan de subregio's binnen de Metropoolregio. Daarbij wordt geen rekening gehouden met relocatie van de productie bij bestaande bedrijven, of met asymmetrische verhoudingen tussen bedrijfsbeëindigingen en bedrijfsoprichtingen tussen subregio's. Binnen deze beperking laat Figuur 4.3 zien dat van de subregio's binnen de Metropoolregio, Amsterdam de grootste discrepantie kent tussen de verwachte groei van het aantal banen (tussen de 25.000 en de 48.000) en de groei van de potentiële beroepsbevolking (+6.500). Waarbij nogmaals moet worden aangetekend dat niet de hele potentiële beroepsbevolking werkt. De bruto participatiegraad (iedereen tussen de 15 en 65 die beschikbaar is op de arbeidsmarkt) zal in 2015 tussen de 75,5 procent en 76,9 procent liggen, de netto participatiegraad (daadwerkelijk een baan invullend) tussen de 73,1 en 74,9. Het aantal daadwerkelijke werkzame Amsterdammers zal dus met circa driekwart van 6.500, zeg 4.900, toenemen. Amsterdam mag dus een flinke toename van de inkomende pendel verwachten.

In de Zaanstreek en de IJmond liggen de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking en van het aantal banen in dezelfde orde van grootte. Afhankelijk van de economische groei wordt de arbeidsmarkt krappere of ruimere, maar getalsmatig zijn de verschillen niet groot. In Amstel- en Meerlanden is de spreiding tussen de scenario's groot. In het middenscenario liggen banen groei en potentiële bevolkingsgroei dicht bij elkaar, in de extremen zijn de verschillen groot.

In Waterland, Zuid-Kennemerland en Gooi- en Vechtstreek zal de potentiële beroepsbevolking licht in omvang teruglopen, met een verwachte groei van het aantal banen. Deze gebieden zien een verkrapping van de arbeidsmarkt, terwijl er ook vanuit Amsterdam aan de beroepsbevolking getrokken wordt. Almere is de enige subregio waar de groei van de potentiële beroepsbevolking de groei van het aantal banen te boven gaat.

Figuur 4.3 In Amsterdam de grootste discrepantie tussen banengroei en bevolkingsgroei

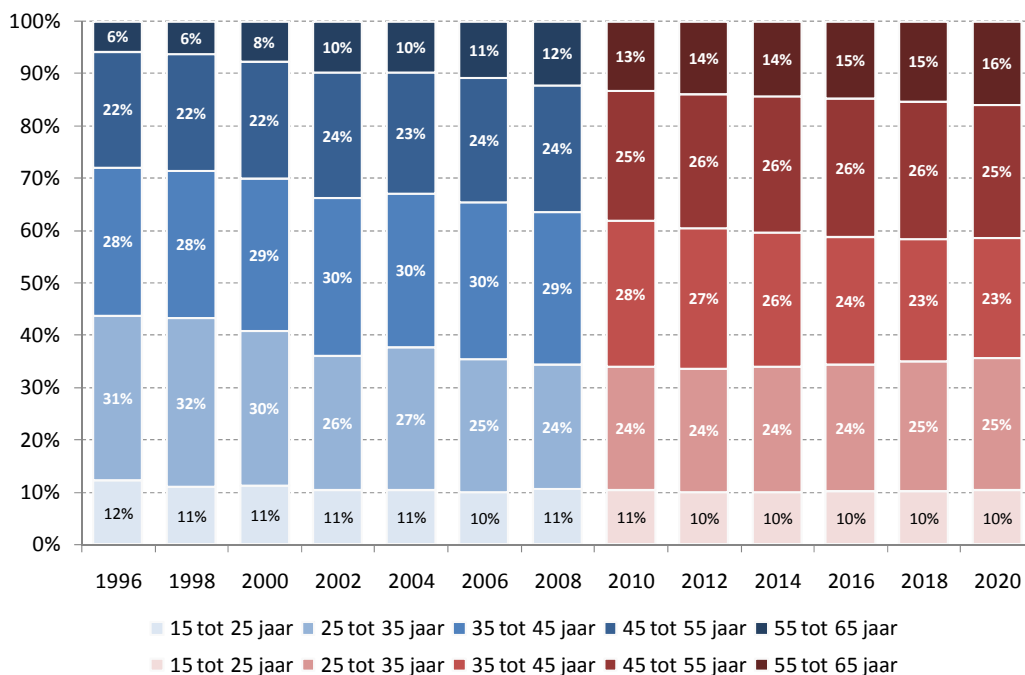
4.3 Uitbreiding en vervanging

Afhankelijk van het groeipad van de economie zal de arbeidsmarkt in de Metropoolregio de komende jaren licht verruimen, of verkrappen naar het niveau van 2008. De vraag is, welke sectoren het meest van de verkrapping zullen merken. Dat wordt bepaald door de mate waarin zittend personeel uitstroomt (vooral door pensionering, leidend tot vervangingsvraag) en deels door de mate waarin groei zorgt voor extra vraag naar arbeid: de uitbreidingsvraag.

De vervangingsvraag is vooral afhankelijk van het aantal oudere werknemers (en ondernemers). De samenstelling van de beroepsbevolking verandert, onder invloed van de vergrijzing en de ontgroening. Figuur 4.4 laat zien dat het relatief aantal ouderen binnen de potentiële beroepsbevolking (de groep tussen 55 en 65) toeneemt, vooral ten koste van de 35- tot 45-jarigen. Deze toename werkt op termijn door in een versnelde pensioneringsgolf, waardoor bedrijven en sectoren met relatief veel ouderen, te maken krijgen met een versnelde uitstroom van het zittend personeel.

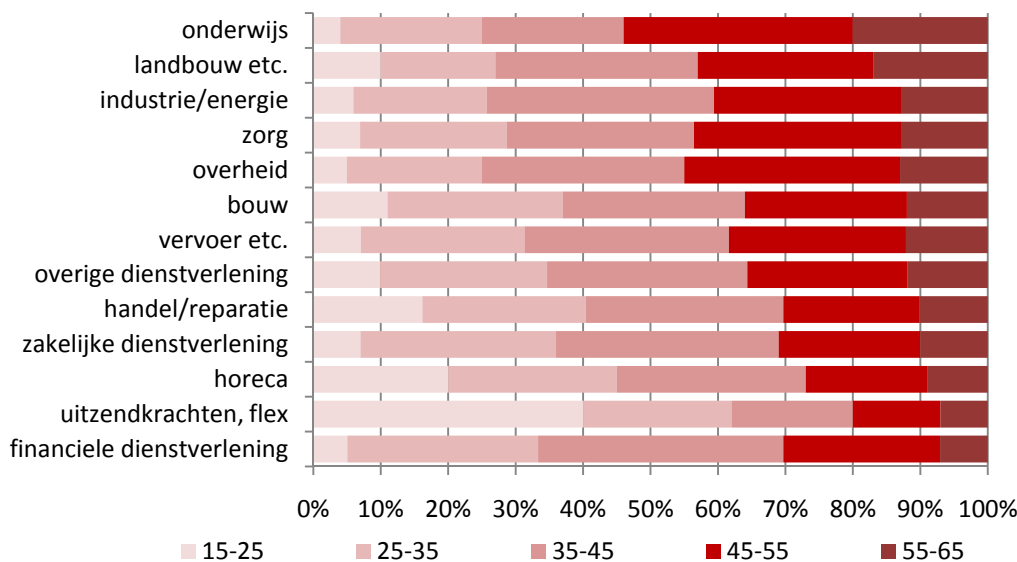
Volkerink (2009) heeft op basis van CBS-cijfers een schatting gemaakt van de leeftijdsopbouw van de werknemers per bedrijfstak. Het onderwijs en de landbouw zijn de meest vergrijsde sectoren, terwijl ook de zorg, de overheid en de industrie bovengemiddeld scoren.

Figuur 4.4 Ontwikkeling leeftijdsopbouw beroepsbevolking Nederland 1996-2020

Bron: CBS Statline (2009), bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Figuur 4.5 Vooral veel ouderen in het onderwijs

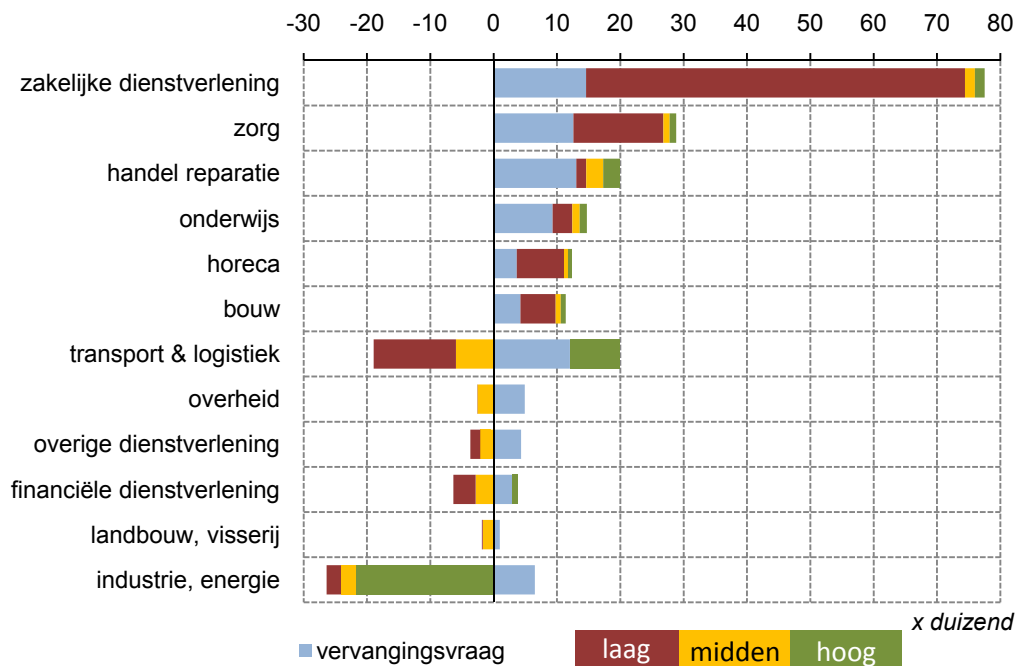
bron: Volkerink (2009)

leeftijdsopbouw werkzame personen naar sector (2007)

De vervangingsvraag voor de komende vijf jaar op basis van pensionering is het aantal 55+-plussers dat in die vijf jaar de beroepsbevolking verlaat. Omdat velen niet zullen doorwerken tot hun 65-ste, is het aantal uitstappers in de periode tot en met 2015 geraamd op 65 procent van het aantal 55+-ers in de sector.

Vertaald naar de sectoren in de Metropoolregio, betekent dat een totaal van 89.000 banen die tussen nu en 2015 zullen vrijvallen (de blauwe staven in Figuur 4.6). De vervangingsvraag is het grootst in de zakelijke dienstverlening (ca. 15.000 banen), de handel (13.000), de zorg (12.000 banen) en het transportcluster (12.000).

Figuur 4.6 Extra vraag naar arbeid in de Metropoolregio 2009-2015

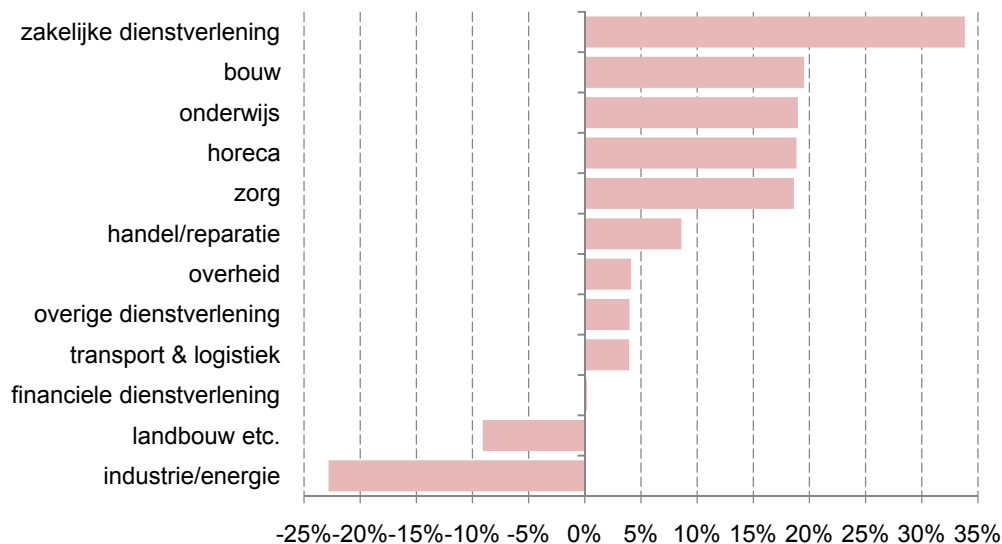
De uitbreidingsvraag is afhankelijk van de economische ontwikkelingen, en kan per sector positief of negatief uitpakken, zoals getoond in hoofdstuk 2 (Figuur 2.13). Figuur 4.6 geeft som van de vervangingsvraag en de uitbreidingsvraag weer, per sector op basis van de drie scenario's. De totale extra vraag is de som van vervanging en uitbreiding (als beide positief zijn), of het saldo van vervanging en uitbreiding (als de uitbreidingsvraag negatief is).

Voor de hele Metropoolregio komt de netto extra vraag tot en met 2015 uit op een aantal tussen de 121.000 (in het lage groeiscenario) en 179.000 banen (in het hoge groeiscenario), met een middenwaarde van 149.000. Figuur 4.6 laat zien dat de totale extra vraag in de komende periode het grootst is in de zakelijke dienstverlening, al dient daarbij te worden opgemerkt dat deze sector een heterogeen geheel is, van professionals bij grote bedrijven, en éénpitters in de marge. De laatste groep fungeert meer en meer als flexibele schil op de arbeidsmarkt. Dat maakt de zakelijke dienstverlening als sector niet noodzakelijk tot een punt van aandacht voor eventueel arbeidsmarktbeleid.

De totale uitbreidings- en vervangingsvraag in de zorg belooft 27.000 onder het lage scenario, 28.000 onder het middenscenario 29.000 banen onder het hoge groeiscenario, dat varieert rond de negentien procent van het aantal banen anno 2009 (zie Figuur 4.7). In de handel, het onderwijs, de horeca en de bouw ligt de totale additionele vraag tussen de 10.000 en de 17.000. In het middenscenario staat tegenover de vervangingsvraag in de sectoren onderin Figuur 4.6 een nega-

tieve uitbreidingsvraag, wat de pijn van de uitstroming verzacht. In de financiële sector vallen vervanging en krimp tegen elkaar weg.

Figuur 4.7 Netto extra vraag als percentage van het aantal banen anno 2009 (o.b.v. het middenscenario)

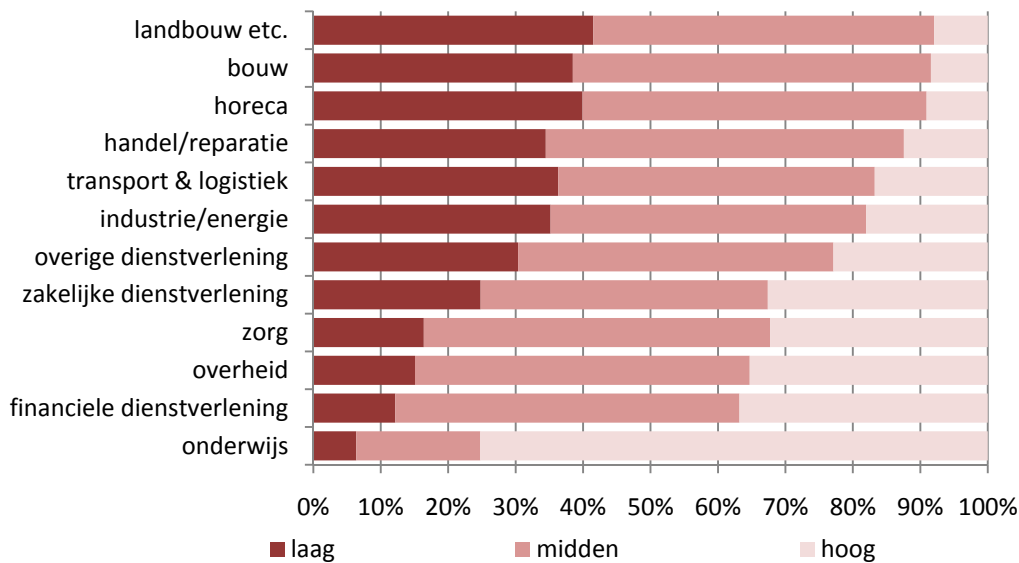
Figuur 4.7 maakt helder waar de grootste turbulentie de komende jaren te verwachten valt – nog steeds in het middenscenario: in de zakelijke dienstverlening (met het hierboven gemelde proviso over de hardheid van met name de grote aantallen zzp-banen), in de bouw, het onderwijs en de zorg. Een hoge mate van in- en uitstroom is de horeca is echter vooral een kwestie van *business as usual*.

4.4 Vraag gedifferentieerd per opleidingsniveau

Het aantal extra banen dat per sector nodig is (of het aantal mensen dat boventallig wordt) is één ding, het is in minstens zo interessant inzicht te hebben in wat de gevraagde kwalificaties zijn, die gevraagd worden van de mensen die de banen moeten gaan invullen. Specifieke gegevens op sectoraal daarover zijn schaars.¹¹ Het CBS verschaft informatie over de spreiding van de banen naar opleidingsniveau, in termen van laag, midden en hoog (Figuur 4.8). De resultaten zijn niet verrassend: het onderwijs is de sector met de meeste hoger opgeleiden, gevolgd door de overheid, de zorg en de financiële en zakelijke dienstverlening. Banen voor lager opgeleiden zijn er vooral in de landbouw, de horeca en de bouw, en in iets mindere mate in de handel, de industrie en het transportcluster.

¹¹ Zo zijn er behalve op ad hoc-basis geen systematische inzichten over hoe de werkzame bevolking per sector is opgebouwd naar discipline, bijvoorbeeld het aantal mensen dat met een technische achtergrond werkzaam is in de logistiek.

Figuur 4.8 Het onderwijs vraagt vooral hoger opgeleiden, in alle andere sectoren zijn middelbaren opgeleiden het grootst in aantal

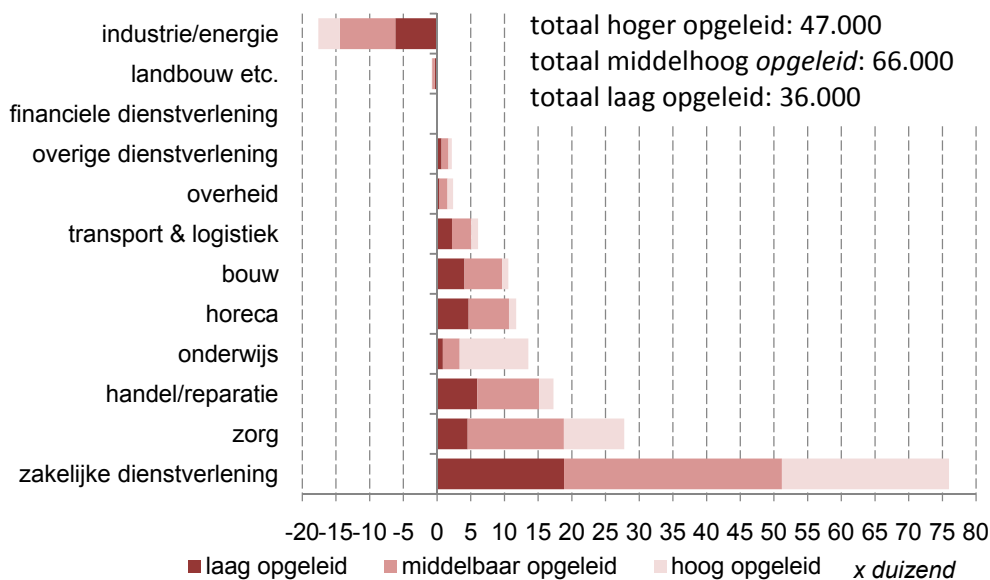

bron: CBS

opleidingsniveau banen naar sector (2005)

Onder de aanname dat de vervangingsvraag en de uitbreidingsvraag zich per sector in de verhouding van Figuur 4.8 zullen voltrekken, geeft de combinatie van deze verhoudingen met de totale extra vraag naar arbeid, zoals gepresenteerd in Figuur 4.6, een indruk van de vraag naar arbeid per sector naar opleidingsniveau tussen nu in 2015.

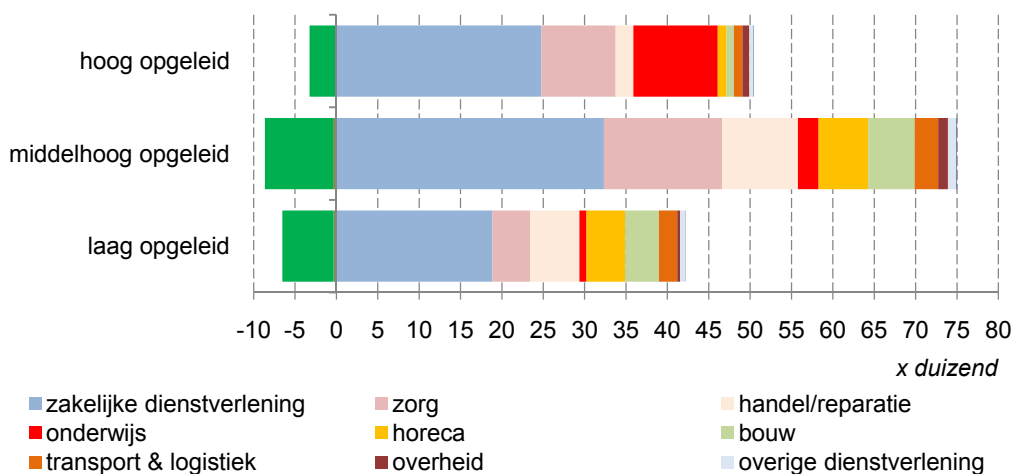
Figuur 4.9 Vraag naar arbeid 2010-2015 per sector, naar onderwijsniveau (middenscenario)

Figuur 4.9 toont het resultaat, om het overzichtelijk te houden alleen voor het middenscenario. Voor de hele metropoolregio bestaat de netto extra vraag naar arbeid uit 149.000 banen, 89.000 uit vervangingsvraag en 60.000 uit uitbreidingsvraag. 24 Procent daarvan (36.000) betreft lager opgeleiden, 45 procent (66.000) middelbaar opgeleiden en 32 procent (47.000) hoger opgeleiden.

Figuur 4.10 toont dezelfde gegevens als Figuur 4.9, maar dan in een andere opstelling: welke sectoren hebben de komende jaren behoefte aan wat voor personeel, in termen van opleidingsniveau? De zakelijke dienstverlening domineert de vraag in alle drie de opleidingsniveaus. Voor hoger opgeleiden zijn daarnaast het onderwijs (10.000) en de zorg (9.000) belangrijke sectoren. Uit de industrie zullen naar verwachting circa 3.000 hoger opgeleiden beschikbaar komen. Middel- en laag opgeleiden zijn over de hele linie nodig, behalve in de sectoren die krimpen of stagneren.

Figuur 4.10 Vraag naar arbeid 2010-2015 naar onderwijsniveau, per sector (middenscenario)

Belangrijk voor de partijen die opereren op het gebied tussen onderwijs en arbeidsmarkt: er komen de komende vijf jaar circa ruim 40.000 arbeidsplaatsen vrij voor laag geschoolden. Uit de industrie komen er circa 6.000 op de arbeidsmarkt. De vraag naar laaggeschoolden piekt in de zakelijke dienstverlening (19.000), maar is eveneens substantieel in de handel (6.000), de horeca (4.700), de bouw (4.000) en de zorg (4.600). Dit zijn de kansrijkste sectoren om afstemmingsprogramma's voor te maken.

Bijlage A Tabellen

Tabel A.1: Banen in de Metropoolregio naar subregio

	aantal	percentage
Amsterdam	507.600	43%
Amstel-Meerlanden	207.700	18%
Gooi en Vechtstreek	112.500	10%
Zuid-Kennemerland	89.700	8%
Almere	80.200	7%
IJmond	68.800	6%
Zaanstreek	64.600	5%
Waterland	50.600	4%
totaal	1.181.700	100%

bron: Lisa, bewerking SEO

Tabel A.2: Productie en banen in de Metropoolregio naar sector

	productie	percentage	banen	percentage
zakelijke dienstverlening	38.518	22%	224.500	19%
handel/reparatie	24.001	14%	200.900	17%
transport / logistiek	21.800	13%	154.400	13%
zorg	8.153	5%	149.100	13%
industrie/energie	29.461	17%	77.100	7%
onderwijs	3.742	2%	71.500	6%
financiële dienstverlening	19.634	11%	65.200	6%
horeca	3.875	2%	62.300	5%
overheid	7.647	4%	58.200	5%
overige dienstverlening	8.051	5%	55.400	5%
bouw	7.808	4%	54.300	5%
landbouw etc.	1.180	1%	8.800	1%
totaal	173.869	100%	1.181.700	100%

bron: CBS, Lisa, bewerking SEO

Tabel A.3: Banen in de Metropoolregio naar subregio en sector

	Amsterdam	Amstel- Meer- landen	Gooi en Vecht- streek	Zuid- Kenne- merland	Almere	IJmond	Zaan- streek	Water- land
zakelijke dienstverlening	113.800	37.600	16.700	13.500	17.400	8.100	10.600	7.000
handel/reparatie	69.300	39.900	22.000	17.200	17.700	12.500	11.900	10.400
vervoer etc.	52.600	59.400	16.800	5.700	7.100	4.200	5.200	3.300
zorg	65.300	14.200	18.600	15.800	10.700	9.700	7.300	7.600
industrie/energie	15.700	10.000	8.400	7.300	6.000	15.500	10.000	4.200
onderwijs	33.800	7.100	6.800	6.800	5.700	3.800	4.300	3.100
financiële dienstverlening	47.400	7.000	3.500	1.700	1.700	1.000	1.400	1.400
horeca	37.200	6.900	3.700	5.500	2.200	2.900	1.700	2.100
overheid	30.000	7.200	3.300	6.200	4.700	2.100	2.800	1.900
overige dienstverlening	28.000	5.800	6.200	5.100	3.000	2.600	2.500	2.200
bouw	14.100	8.600	5.800	4.800	3.600	5.300	6.200	6.000
landbouw etc.	300	4.000	800	200	400	900	700	1.500
totaal	507.500	207.700	112.600	89.800	80.200	68.600	64.600	50.700

bron: Lisa, bewerking SEO

Tabel A.4: Prognose banen in de Metropoolregio naar sector

	2009	2015 laag	2015 midden	2015 hoog
zakelijke dienstverlening	224.500	284.300	285.900	287.400
handel reparatie	200.900	202.500	205.100	207.800
vervoer	154.400	135.400	148.400	162.200
zorg	149.100	163.300	164.300	165.400
industrie, energie	77.100	50.700	53.000	55.400
onderwijs	71.500	74.600	75.800	76.900
financiële dienstverlening	65.200	58.800	62.300	66.000
horeca	62.300	69.800	70.400	71.000
overheid	58.200	55.700	55.700	55.700
overige dienstverlening	55.400	51.800	53.300	54.900
bouw	54.300	59.800	60.600	61.400
landbouw, visserij	8.800	7.000	7.100	7.100
totaal	1.181.700	1.213.700	1.241.900	1.271.200

bron: Lisa, bewerking SEO

Tabel A.5: Prognose banen in de Metropoolregio naar subregio

	2009	2015 laag	2015 midden	2015 hoog
Amsterdam	507.600	24.800	36.300	48.200
Amstel-Meerlanden	207.700	700	7.800	15.200
Gooi en Vechtstreek	112.500	1.700	4.500	7.400
Zuid-Kennemerland	89.700	2.600	4.200	5.900
Almere	80.200	3.100	4.600	6.200
IJmond	68.800	-2.100	-700	800
Zaanstreek	64.600	-8.700	1.300	2.700
Waterland	50.600	1.100	2.100	3.100
totaal	1.181.700	23.200	60.100	89.500

bron: SEO

Tabel A.6: Beroepsbevolking in de Metropoolregio 2009

	bevolking	potentiële beroeps- bevolking	werkend	werkloos	niet partici- perend
Amsterdam	755.600	553.000	375.400	21.100	156.500
Almere	185.700	131.300	93.200	5.500	32.600
Zaanstreek	169.200	112.900	77.800	6.700	28.400
Amstel-Meerlanden	314.900	210.200	152.900	5.800	51.500
Waterland	149.300	100.300	73.600	1.600	25.100
Zuid-Kennemerland	218.000	143.700	101.800	2.400	39.500
IJmond	156.700	103.100	73.200	3.100	26.800
Gooi en Vechtstreek	243.500	156.300	109.800	3.700	42.800
totaal	2.192.900	1.510.700	1.057.700	49.800	403.300

bron: CBS, bewerking SEO

Tabel A.7: Participatie in de Metropoolregio 2009

	bruto participatie	netto participatie	werkloosheid
Amsterdam	71,7%	67,9%	5,3%
Almere	75,1%	71,0%	5,6%
Zaanstreek	74,8%	68,9%	7,9%
Amstel- Meerlanden	75,5%	72,8%	3,6%
Waterland	75,0%	73,4%	2,2%
Zuid- Kennemerland	72,5%	70,9%	2,3%
IJmond	74,0%	71,0%	4,0%
Gooi en Vechts- treek	72,6%	70,2%	3,3%
totaal	73,3%	70,0%	4,5%

bron: CBS, bewerking SEO

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 · 1018 WB Amsterdam · T (+31) 20 525 16 30 · F (+31) 20 525 16 86 · www.seo.nl